

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Heidy Heinla

**TAASOHVRISTAMINE RIIGI POOLT
PAKUTAVATES TOETUSSÜSTEEMIDES
LÄHISUHTEVÄGIVALLA OHVRITE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär, MA

Kaasjuhendaja: Margo Orupõld

Pärnu 2022

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Liina Käär

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Margo Orupõld

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Anu Aunapuu

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Heidy Heinla

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade lähisuhtevägivallast ja taasohvristamisest erinevates abistamissüsteemides	7
1.1. Lähisuhtevägivalla teoreetiline ülevaade ning selle mõju ohvrile	7
1.2. Istanbuli konventsioon, seadusandlus ja ohvrite abistamissüsteemid	11
1.3. Taasohvristamine ja selle mõju ohvrile	15
2. Empiiriline uuring Taasohvristamisest lähisuhtevägivalla ohvrite hulgas	22
2.1. Uuringu meetodika ja valim	22
2.2. Uuringu tulemus ja analüüs	25
2.2.1. Lähisuhtevägivald ja selle mõju ohvrile	25
2.2.2. Ohvrite abistamise süsteemid, taasohvristamine ja selle mõju	28
2.3. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	37
Kokkuvõte	42
Viidatud allikad	45
Lisad	50
Lisa 1. Intervjuu küsimused lähisuhtevägivalla ohvritele	51
Summary	53

SISSEJUHATUS

Perevägivald on rahvatervise kriis, mis mõjutab kõiki demograafilisi näitajaid ning võib põhjustada märkimisväärset haigestumust, seal hulgas ka suremust (United Nations, *n.d.*), Eestis ei olnud eelnevalt teada, et ollakse Euroopas esimeste seas kehalise väärkohtlemise, milles pooled kuriteod on sooritatud perekonnas poolest, tõdeb Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi juht Jako Salla Eesti Päevalehele antud intervjuus (Orav, 2021).

Juhtumid on harva üksikud ning tavaliselt eskaleeruvad nii sageduse kui ka raskusastmetega. Perevägivald võib lõppeda tõsise kehavigastuste või surmaga. (United Nations, *n.d.*) Albrant (2017) toob välja, et Eesti kohtupraktikas on nimetatud naistevastast vägivalda paarikonfliktiks, milles mõlemad on süüdi ja vastutavad võrdselt. Kuigi peretülisid tuleb ette igas perekonnas, siis lähisuhtevägivald on süstemaatiline ja planeeritud tegevus. Vägivalla toimumise eest vastutuse panemine ohvritele, on probleemiks traumas olevale inimesele, sest selline ohvrit süüdistav käitumine mõjub rünnaku läbi elanud isikule kuriteost teatamise või tugiteenustele pääsemise võimalusele takistavalt. (Kuusik, 2022)

Albrant (2017) toob välja Eesti tugisüsteemides esineva probleemi, kus kohtu tegevuse kaudu ohvristatakse emasid ja lapsi. Kohtukorraldus sunnib vägivaldse suhte lõppedes ohvrit edasi suhtlema vägivaldse vanemaga, kes on eelnevalt tarvitanud vägivalda nii ema kui ka lapse suhtes. Vägivaldsest suhtest lahkudes jätab riik vägivallatsejale lapse kaudu edasise kontrolli oma ohvri üle. Laasiku (2019) sõnul ei pea kuriteo toimepanija kaalutlema selle üle, et selle tagajärjel saaks kahjustatud tema tsiviilõigus, lapse hooldus- või suhtlusõiguse osas kuriteo toimepanemise hetkel või hilisemas tulevikus.

Lähtudes eelnevast tekib küsimus, kas lähisuhtevägivallaga tegelevad spetsialistid siiski oskavad märgata naistevastast vägivalda ja milline on spetsialistide teadlikkus traumeeritud inimese abistamisel ilma teda kahjustamata, et ei toimuks teistkordne

traumeerimine, mille tagajärjeks on taasohvristamine (Albrant, 2017). Ohvrisüüdistamise (ingl *victim blaming*) fenomeniks on kuriteoohvrile vastutuse panemine, selle eest, et kurjategija tema suhtes vägivalda kasutas, ning millele järgnes ohvrile saadud kahju. Teiste kuriteoliikide puhul, ei ole ohvriks langemise eelduseks seljas kantavad riideesemed või ehete valik, samas seksuaal- ja lähisuhtevägivalla kuritegude puhul peetakse seda ohvriks langemise põhjustajateks. (Kuusik, 2022)

Albrant (2017) toob välja, et Eesti kohtupraktikas on tavapärane, kus määratakse lapse ja isa suhtlemise kord, mis omakorda loob võimaluse, et vägivaldsel isal säilib lapse kaudu kontroll ema üle. Taasohvristamine toimub siis kui ohver saab täiendavat kahju mitte otsese kuriteo tulemusena, vaid seetõttu, kuidas institutsioonid ja teised isikud ohvriga suhtlevad. Taasohvristamise võib põhjustada näiteks ohvri korduv kokkupuude vägivallatsejaga, korduv ülekuulamine samade faktide kohta, sobimatu keelekasutus või kõigi ohvriga kokkupuutujate kaastundetud kommentaarid. Korduv ohvriks langemine tähendab olukorda, kus sama isik on ohver teatud ajajooksul rohkem kui ühes kuriteos. (Council of Europe, 2006)

Lähtudes eelnevast on lõputöö peamiseks probleemiks asjaolu, et olemasolev seadusandlus ja lähisuhtevägivalla ohvritega tegelev süsteem soosib ohvrite taasohvristamist. Käesoleva lõputöö eesmärk on analüüsida lähisuhtevägivalla ohvrite taasohvristamist, ning teha ettepanekuid riikliku toetussüsteemidega tegelevatele asutustele – Justiitsministeerium ja Sotsiaalkindlustusamet, taasohvristamise ennetamiseks.

Uurimisküsimused:

- Millised on taasohvristamise põhjused riigi poolt pakutavate toetussüsteemide sees?
- Kuidas taasohvristamine mõjutab ohvrit tema traumast taastumise ajal?

Töö uurimisülesanded on:

- teoreetiliste allikate alusel ülevaate tegemine lähisuhtevägivallast ning selle mõjust ohvrile, Istanbuli konventsioonist ja seadusandlusest Eestis, ohvrite abistamise süsteemist ning taasohvristamisest ja selle mõjust ohvrile;
- empiirilise osa kavandamine ja uurimuse valimi moodustamine Pärnu naiste tugikeskuse klientide seas;

- taasohvrustamise riskitegurite uuringu metodoloogiline ettevalmistamine, küsimustiku koostamine ja uuringu läbiviimine;
- saadud uuringu tulemuste analüüsimine ning uurimistulemuste ülevaate tegemine;
- teoreetiliste allikate ja saadud uuringu tulemuste põhjal ettepanekute tegemine riiklikele tugisüsteemidele lähisuhtevägivalla ohvrite taasohvrustamise ennetamiseks ning vältimiseks.

Uurimistöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade lähisuhtevägivallast ning selle mõjust ohvrile. Tuuakse välja peamised seadused ja ohvrite abistamissüsteemid, millega vägivallast väljudes kokku puututakse. Eraldi käsitletakse taasohvrustamise teoreetilist tagapõhja, selle mõju ohvrile ning antakse ülevaade, kuidas toimub taasohvrustamine abistamissüsteemide sees.

Empiirilises peatükis tutvustatakse uuringu metoodikat ja valimi moodustamist, samuti keskendutakse läbiviidud uuringu tulemustele. Peatükk lõpeb töö teooriaosa ning uuringu tulemuste kõrvutamise, mille põhjal teeb töö autor riiklikele tugisüsteemidele ettepanekuid lähisuhtevägivalla all kannatanud naiste taasohvrustamise ennetamiseks ja vältimiseks.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE LÄHISUHTEVÄGIVALLAST JA TAASOHVRISTAMISEST ERINEVATES ABISTAMISSÜSTEEMIDES

1.1. Lähisuhtevägivalla teoreetiline ülevaade ning selle mõju ohvrile

Perevägivald on suur rahvatervise probleem, mis mõjutab igal aastal miljoneid inimesi. Vaid väiksest osast perevägivalla juhtumitest teatatakse politseile või jõuab see lastekaitseasutuste tähelepanu alla. Oluliseks tuleb pidada, et perekonnas esineb samaaegselt erinevat tüüpi väärkohtlemist ja nende koos esinemine on sageli tähelepanuta jäetud. Kui perekonnas esineb üht tüüpi väärkohtlemist siis võib samaaegselt esineda veel mitu vägivalla-liiki. Perevägivallaga kokku puutunud lapsed on ka otsese väärkohtlemise ohvrid. Väärkohtlemise vormide omavahelised seosed mõjutavad riskide mõistmist ja sekkumist ning oskused selleks tulevad läbi spetsialiseerumise.

Perevägivald on rahvatervise kriis. Lähisuhtevägivald mõjutab mõlemat sugu, nii naisi, kui ka mehi ja selle mõju kestab põlvkondi, ning on see taktituseks vägivallavabaks eluks, mille poole inimesed püüdlevad. (Su *et al.*, 2021, lk 8–11) Ohver on füüsiline isik, kes on kandud kahju, sealhulgas füüsilisi, või vaimseid vigastusi, emotsionaalseid kannatusi või majanduslikku kahju, mille on põhjustanud liikmesriigi kriminaalõigust rikkuv tegu või tegevusetus. Mõiste ohver hõlmab vajaduse korral ka otsese ohvri lähimat perekonda või tema poolt ülalpeetavaid. (Council of Europe, 2006)

Istanbuli konventsiooni seletuskirja artikkel 3 naistevastase vägivalla mõiste punktis 40. selgitatakse, et konventsioonis käsitletakse naistevastast vägivalda, kui inimõiguste rikkumist ning diskrimineerimise mudelit. Seletuskirja punkt 41, artikkel 3 (b) ütleb, et

perevägivald haarab endas füüsilise, seksuaalse ja psühholoogilise vägivalla toime panemise perekonnas, kooselus või mistahes muus intiimsuhtes, vaatamata bioloogilistele või muudele peresuhetele. Lähisuhtevägivald haarab põhiliselt kaht laadi vägivalda, mis on seotud – vägivalda praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel ning põlvkondade vahelist vägivalda, mis toimub vanemate ja nende laste vahel. (Euroopa Nõukogu, 2016, lk 8)

Eesti õigusallikates käsitletakse mõisteid perevägivald ja lähisuhtevägivald ja ka paarisuhtevägivald samaaegselt sünonüümidenä ja see ei reformeerin nende mõttelist tähendust (Kaugia, 2020, lk 189). Lähisuhtevägivald või väärkohtlemine on iga intsident või intsidentide muster kontrollimiseks, sundimiseks või selleks ähvardav käitumine, vägivald või väärkohtlemine 16aastaste või sellest vanemate inimeste vahel, kes on või on olnud intiimpartnerid või pereliikmed, olenemata soost või seksuaalsusest (Against Violence and Abuse, 2013, lk 2). Naistel kulub vägivaldsest suhtest lahkumiseks keskmiselt kaheksa aastat ja 68% naistest, kes lahkuvad naiste varjupaigast, naasevad vägivallatseja juurde elama. (Stover, 2013, lk 65)

Perevägivald kuritegudeks nimetatakse karistusseadustikus indiviidi suhtes toime pandud kuritegu (v.a tapmine), röövimist, avaliku korra tõsist häirimist, mis leiab aset praeguste või endiste abikaasade, koos elavate, aga ka sugulaste omavahelist kuritegu, olenemata kas vägivallatseja elab kannatuga samas elukohas. 2014. aastal olid lähisuhtevägivalla toimepanijatest 88% mehed ja kannatanutest 82% naised. Vähemasti 21% lähisuhtevägivalla kuritegude korral oli kannatanuks või toimunu tunnistajaks alaealine. (Surva, 2015, lk 38–39) Vägivald perekonnas, pereliikme vastu ja füüsiline vägivald või sellega ähvardamine kujutab endast perevägivalda, kui vägivallatsejal ja ohvril on emotsionaalselt lähedane suhe. (Fagerlund *et al.*, 2022, lk 41)

Vägivald lähisuhetes hõlmab paljusid suhteid ja agressiivset inimestevahelist käitumist. Vägivalda lähisuhetes nimetatakse kirjanduses tavaliselt perevägivaldaks (ingl *family violence*), koduvägivaldaks (ingl *domestic violence*) või lähisuhtevägivaldaks (ingl *intimate partner violence*), ning paljud teadlased uurivad seda naistevastase vägivalla (ingl *violence against women*) teoreetilisest vaatenurgast või laiemalt soopõhise vägivallana (ingl *gender-based violence*) perekonnas. Neid termineid kasutatakse mõnikord kattuvalt või isegi sünonüümidenä, kuid need esindavad äratuntavaid

vaatenurki ja on erinevad ohvrite ning kurjategijate vaheliste suhete mõistmisel. (Fagerlund *et al.*, 2022, lk 38)

Soopõhine vägivald on suur rahvatervise probleem (Sanjel, 2015, lk 179–180). Meeste ja naiste ebavõrdsete võimusuhte tõttu rikutakse naiste õigusi nii perekonnas, kogukonnas kui ka riigis. Soolise vägivalda põhjused on mitmemõõtmelised, sealhulgas sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised, poliitilised ja religioossed. Soopõhine vägivald tekitab meeste ja naiste ebavõrdseid võimusuhteid ning kinnistunud patriarhaalne väärtuste süsteem, mis identifitseerib naised meestest madalamatena, milles valitseb kirjaoskamatus, vaesus ja naiste madal staatus. Soopõhine vägivald avaldub mitmel kujul:

- füüsiline väärkohtlemine,
- psühholoogiline/emotsionaalne väärkohtlemine,
- verbaalne väärkohtlemine,
- seksuaalne kuritarvitamine,
- vaimne väärkohtlemine,
- materiaalne kuritarvitamine. (Sanjel, 2015, lk 179–180)

Uuringute tulemused näitavad, et kuritegevuse tagajärjed võivad kesta aastaid ja avaldada mõnele ohvrile elukestvat mõju. Füüsiline ja emotsionaalne mõju koos praktiliste probleemidega peaks kutsuma ühiskonda tegutsema, keskendudes ohvrite ja nende perekondade rehabiliteerimisele, et vältida või leevendada kuritegevuse pikaajalist negatiivset mõju ja seejuures aidata oluliselt kaasa kogukonna heaolule. (Johnston-Way & O'Sullivan, 2016, lk 13).

Emotsionaalne väärkohtlemine sisaldab kõike alates hirmutamist, ohvri süüdistamisest, ohvri isoleerimisest, karjumisest, vandumisest, ähvardamisest, erinevate nimetustega kutsumisest kuni väärkohtlemise eitamiseni. Kui laps kogeb emotsionaalset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist kogu lapsepõlve jooksul, siis see põhjustab talle psühholoogilist kahju. Kasvades kodudes, kus lapsed elavad pidevas hirmus ja tundes justkui poleks nad väärtuslikud, kandub see edasi täiskasvanuks saamisel. Traumeerivad lapsepõlvkogemused võivad olla seotud kurjategijate psühhopaatiaga ja viivad lõputu väärkohtlemise ja vägivalda ringini. (Jimenez, 2019, lk 1–2)

Naised kogevad erinevat tüüpi perevägivallast tingitud tervise probleeme, näiteks kroonilised seisundid on ärritunud soole sündroom ja kroonilise valu sündroom, vaimse tervise probleemid, reproduktiivtervise probleemid, raskest peksmisest tingitud füüsilised terviseprobleemid, seljavalu, nägemisprobleemid ja kehv subjektiivne tervis. Naistel võib tekkida ka negatiivne tervisekäitumine nagu suitsetamine ja alkoholi tarbimine. (Sanjel, 2015, lk 181) Pekstud naise sündroomi kirjeldati esmakordselt 1975. aastal ning siis kirjeldati seda pigem sotsiaalse ja psühholoogilise kui meditsiinilise probleemina (Costello & Greenwald, 2022, lk 2).

Perevägivald ei piirdu lähisuhtepartnerite väärkohtlemisega ja võib hõlmata ka kodus elavate vanurite ja laste väärkohtlemist. Imikute väärkohtlemise tõenäosus on kuus korda suurem kui 1–5-aastastel lastel. Lapsed, kes kasvavad üles ebastabiilsuses ja väärkohtlemises, kannatavad tõenäoliselt psühholoogilist, füüsilist ja kognitiivset mõju, mille tõttu nad on oluliselt suurema tõenäosusega ise täiskasvanuna seotud perevägivallaga. 61,4% patsientidest, keda kuritarvitati lapsena, kogesid väärkohtlemist ka täiskasvanuna. Lapsed, kes kogevad lapsepõlves ebastabiilsust, puutuvad ka täiskasvanuks saades kokku tõenäoliselt sarnase väärkohtlemise kogemusega inimesega, mis võib taas viia vägivaldse ja väärkohtlemise suhteni. (Costello & Greenwald, 2022, lk 7)

Lähisuhtevägivallas kasutatakse sundiva kontrollimise strateegiaid ema-lapse liitu sekkumiseks, et hirmutada, ähvardada ja kuritarvitada naisi kui emasid DVA-suhete (ingl *domestic violence and abuse*) kõigil etappidel, sealhulgas raseduse ajal, vägivaldse suhte ajal ja pärast lahkuminekut. Meeste kuritarvitav laste kasutamine emade sundimiseks, kontrollimiseks ja haiget tegemiseks esineb mitmel erineval moel. Teadlaste poolt esile toodud vägivaldsete meeste probleem – ähvardatakse kahjustada last või ta emalt ära võtta, esitada kohtule hagi nende hooldusõiguse saamiseks ja/või naistest teada andmiseks sotsiaalasutustele, emade süüdistamine või laste nende vastu pööramine – kasutades selleks kohtu süsteemi kontakti/külustus kui ka pideva ahistamise, kättemaksu, hirmutamist ja vägivallaga ähvardamist. (Monk, 2017, lk 59)

Uuringute tulemusel on leitud, et koduvägivalla tagajärjel tekkinud traumaatilist ajukahjustust esineb üsna sageli, lisaks esineb ohvritel sageli selliseid tagajärgi nagu kognitiivse funktsiooni vähenemine, mälukaotus ja postraumaatiline stressihäire

(Costello & Greenwald, 2022, lk 1). Lähisuhtevägivalla ohvrid kogevad füüsilise ja vaimse tervise probleeme ja pereliikmed, eriti lapsed, kogevad tervisele kahjulikku mõju, nii sotsiaalseid kui ka arengulisi mõjusid (Gilchrist *et al.*, 2021, lk 2).

Lähisuhtevägivald on tihti pöördumatute tagajärgedega ohvrile ja majanduslikult kulukate tagajärgedega riigile. Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt läbiviidud uuringute (Pettai *et al.*, 2016, lk 8) käigus on välja arvatud perevägivalla hind, mis koosneb seitsmest kulukategooriast: saamata jäänud majandustegevuslik toodang, arstiabi, juriidiline abi, sotsiaalvaldkond, individuaalsed ja spetsiaalsed väljaminekud, vaimne ja füüsiline kahju kannatanutele, lähisuhtevägivalla ja lastega seotud lisaraha. Tulemuseks saadi 116,5 miljonit eurot aastas (Pettai *et al.*, 2016, lk 11).

Lähisuhtevägivald on alati psühholoogiline. Sundkontroll, mida vägivallatseja ohvri ründamiseks, ähvardamiseks, alandamiseks ja hirmutamise või muu kuritarvitamise eesmärgil kasutab on muster, mida kasutatakse ohvri kahjustamiseks, karistamiseks või hirmutamiseks. Selline kontrolliv käitumine tuleneb sellest, et muuta inimene sõltuvaks vägivallatsejast, isoleerides ta samal ajal lähedaste toetusest ja ligipääsu võimalustest abi saamiseks vägivallast väljumiseks. Kasutades ära ja võttes ohvri iseseisvus ning reguleerides nende igapäevast käitumist, annab see vägivallatsejale võimaluse hoida ohver eemal abist, ühiskonna ja sotsiaalsest toetusest. Lähisuhtevägivald jätab ohvri tervisele pikaajase jälje ning tervise taastamine on väga kulukas ja pikaajaline protsess. Lisaks on lähisuhtevägivald ka kulukas riigile, kuna erinevad toetusmeetmed ohvritele abiandmiseks aina kasvavad.

1.2. Istanbuli konventsioon, seadusandlus ja ohvrite abistamissüsteemid

Lisaks siseriiklikule õigusaktile reguleerib lähisuhtevägivalda Eestis ka Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon (Council of Europe, 2011), mida nimetatakse lepingu teksti kokkupanemise asukoha järgi Istanbuli konventsiooniks. Konventsioon sätestab riikide vahelise kokkuleppe kohustusega pakkuda kuriteo ohvritele abistamist ja toetust. Eelpool nimetatud konventsiooniga ühinedes kohustub riik garanteerima vajalikud ümber

korraldused seadusandluses ja tugiteenustes, mis on seotud lähisuhtevägivalla ohvritega, sh lastele, kes vägivalda pealt näevad. (Pettai *et al.*, 2015, lk 155)

Viimastel aastatel on Eesti pühendanud järjest enam tähelepanu puudulikule seadusandlusele kriminaalmenetluses ja kuriteo ohvrite õiguste tagamise olukorrale menetluse protsesside käigus. Ühelt poolt tuleneb see kohustusest, kuna Eesti riik on vastu võtnud ja ratifitseerinud Istanbuli Konventsiooni, teisalt on hakatud mõistma probleemi tõsidust, kuna aastal 2017 oli iga kümnes kuritegu perevägivalla kuritegu. Perevägivald moodustas 43% kõikidest kuritegudest. (Sotsiaalministeerium, 2018, lk 1)

Istanbuli konventsiooni seletuskirja punktis 1 selgitatakse, et naistevastane vägivald, sealhulgas lähisuhtevägivald, on kõige raskem soopõhine inimõiguste rikkumine Euroopas, mida ümbritseb jätkuvalt vaikuse barjäär. Istanbuli konventsioon on enamjaolt pühendatud naistevastasele vägivallale, selle ennetamisele ja tõkestamisele. (Euroopa Nõukogu, 2016, lk 1)

Istanbuli konventsiooni Artikkel 28 – Teavitamine spetsialistide poolt punkt 146. sätestab konventsiooni osapooli hea seisma selle eest, et tagatakse spetsialistide vaheline info liikumine ja teavitamise kohustus, kui esineb põhjendatud alus arvata, et vägivalla avaldumise jätkudes seab see ohtu ohvri turvalisuse (Euroopa Nõukogu, 2016, lk 31). Tsiviilkohtumenetlusele puutuvalt peavad konventsiooni osapooled tagama artikli 29, et ohver saab pöörduda riigi kohtusüsteemi poole, et nõuda tsiviilõiguslike kaitsevahendite rakendamist, et kindlustada kaitse vägivalla toime panemise eest, ja punkti 53., mis tagaks lähisuhtevägivalla puhul lisaks kohese ja lühiajalise kaitse, milleks on lähenemiskeeld (Euroopa Nõukogu, 2016, lk 33).

Punkti 161. paragrahvis 2 tagab riik, et ohvritel on potentsiaalne võimalus riigiasutuste ees saada kaitset, kui nad ei ole suutnud endale võetud kohust täita ja taganud piisavat kaitset vägivalla eest, punkti 162., mille hulka kuulub ka juriidilise vastutuse võtmise võimalus ning tsiviilõigus, peab andma meetmed hooletusest või raskest hooletusest tulenenud kahju puhul selle rakendamiseks (Euroopa Nõukogu, 2016, lk 33). Eestis puudub perevägivalla seadus. Riikides, mis on selle seaduse vastu võtnud, on palju kasutegureid, kuna see toetab õiguse mõistmist, käies välja ühiskonnale konkreetse läkituse, et lähisuhtes toimepandud vägivald on tõsine kuritegu. Kui Eesti liitus Istanbuli

konventsiooniga, määrati lähisuhtevägivallaga tegelemiseks ka uued eesmärgid: tuleb olla konkreetse suhtumisega vägivallatsejasse, ning asutuste ja spetsialistide esmane eesmärk on ohvri kaitsmine. (Pettai *et al.*, 2015, lk 1)

Punkti 25. Preambul määrab kindlaks Istanbuli konventsiooni põhieesmärgi: naistevastasest vägivallast ja perevägivallast vaba Euroopa loomine. Selle teostamiseks on otsene võimalus võrdõiguslikkuse saavutamine ja naistevastase vägivalla väljajuurimine ühiskonnast. Naistevastase vägivalla süsteemi ilmestab ajalooliselt vormitud meeste ja naiste ebavõrdne võimusuhte formuleering. (Euroopa Nõukogu, 2016, lk 5)

Kuritegu on tegu, millega rikutakse nii ühiskondlikke norme kui ka kuriteoohvri kui üksikisiku õigusi. Kõigis kokkupuudetes kriminaalmenetluse raames tegutseva pädeva asutusega ja ohvritega kokku puutuvate üksustega, nagu ohvriabiteenuste ja lepitava õigustumõistmise teenuse osutajatega, tuleks võtta arvesse kuriteoohvri individuaalset olukorda ja esmavajadust, vanust, sugu, võimalikku puuet ja küpsust, austades samas täielikult nende füüsilist, vaimset ja moraalselt puutumatust. Kuriteoohvreid tuleks kaitsta uuesti ja korduvalt ohvriks langemise ja hirmutamise ning kättemaksu eest. (Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv..., 2012, lk 58)

Justiitsministeerium (2021) on välja töötanud Vägivallaennetuse kokkuleppe 2021–2025, mida asub ellu viima siseministeerium. Vägivallaennetuse kokkuleppe raames garanteeritakse lähisuhtevägivalla toimejõu kõne alla võtmine laste hooldus- ja suhtlusõiguse menetluses. Lähisuhtevägivalda kogenud laste efektiivsemaks kaitsmiseks tehakse kindlaks vägivaldada kogenud lapse osa menetluse protsessis, et muuta senist praktikat. Spetsialiste koolitatakse tundma traumapõhist käsitlust ja trauma läbinud ohvritele tagatakse sellekohane abi. Vägivallaennetuse kokkuleppes järgitakse menetluses ohvritega ümber käimisel parimaid tegevusi, individuaalset ja vajaduspõhiseid suhtumise põhimõtteid, et hoiduda taasohvristamisest. (Justiitsministeerium, 2021, lk 11, 17)

Eestis tuginetakse lähisuhtevägivalla kuritegude lahendamisel peamiselt karistusseadustiku (2001) § 121, mille järgi see on kehaline väärkohtlemine, mis kirjeldab teisele isikule tervisekahjude tekitamist, füüsilist väärkohtlemist või valu tegemist mingil

muul viisil. Lisaks karistusseadustikule on kuriteo ohvriks langenute toetamiseks kasutusel ka ohvriabi seadus (2004), mille kaudu korraldatakse lepitus- ja naiste tugikeskuse teenust, terrorismi-, inimkaubanduse- ja seksuaalselt väärkoheldud alaealiste ohvrite abistamist, ohvriabiteenust ja riigi poolt makstava psühholoogilise abi tasude hüvitamist kuriteoohvrile.

Eelpool nimetatud seadustes puutuvad lähisuhtevägivalla ohvrid kõige enam kokku perekonnaseaduse (2009) § 117 (1) abielus lapsevanemate ja (2) ühise hooldusõigusega lapse suhtes, aga nende ühise soovi korral võib hooldusõigus jääda ühele lapsevanemale. Lastekaitseaduse (2014) § 6, mõtestab lastekaitse tegevuse lapse õiguste, heaolu ja arenguga seotud riskide ennetamise ohu olukorra varajast tähele panemist, mis võivad tuleneda väärkohtlemisest või kasvukeskkonnast. Sama seaduse § 7 (2) selgitab riigi ja kohaliku omavalitsuse kohustust vastavalt pädevusele abistada lapsevanemat või last hooldavat isikut, et oleks tagatud lapse õigused ja heaolu.

Hoolekandeprogramm 2022–2025 eelnõu (Sotsiaalministeerium, 2021, lk 6) toob välja lähiaastate olulise vajaduse ohvriabisüsteemi ja ohvriabiteenuse arendamise ning uute sihtgruppidele seatud toodete ja teenuste välja töötamise planeerimisega. Uuringu tulemustest selgub, et tagatud ei ole ohvriabiteenuse küllaldane kättesaadavus ja paljud kuriteo- ja lähisuhtevägivalla ohvrid, kes ohvriabiteenust vajavad, jäävad seetõttu sellest ilma. Sotsiaalkindlustusameti vastutusalasse kuuluvad järgnevad tegevused:

- inimkaubanduse kannatanute toetamine,
- prostitutsiooni haaratud inimeste ja lähisuhtevägivalla kannatanute toetamine,
- seksuaalvägivalla kannatanutele mõeldud toodete korraldamine,
- psühhosotsiaalse hädaolukorra toetamise organiseerimine. (Sotsiaalministeerium, 2021, lk 6)

Lähisuhtes sooritatud kuritegu on raske kuritegu ja riikides, kus perevägivalla seadus on juba vastuvõetud, on oluliselt vähendanud selliste kuritegude toimepanemist. Riikides nagu Eesti, kus selline seadus puudub, kuigi vajadus selle järele on selgelt olemas, on limiteeritud ressursid, et tagada ohvrile vajalik kaitse ning samal ajal puudub võimalus vägivallatseja vastutuse kandmise määramiseks sooritatud kuriteo eest. (Pettai *et al.*, 2015, lk 159–160)

Lähisuhtevägivallast väljumine on pikk ja keeruline protsess, mis tihti ilma kõrvalise abita on ohvrile üle jõu käiv. Eestis on tänaseks loodud hulganisti meetmeid, mis toetavad vägivalla protsessis väljumist, samas on suur hulk tegevusi mida eeldab Istanbuli konventsiooni partnerina võetud kohustus veel täitmata. Perevägivalda pealt näinud lastele tuleb oluliselt enam pöörata tähelepanu tervisekahjustuste tõttu, mida põhjustavad vägivalla pealt nägemine või ise rünnaku sihtmärgiks olemine lähisuhtevägivallas. Lisaks eeltoodule kasutab vägivallatseja tihti last kättemaksu- ja kontrollimise vahendina ohvri üle domineerimiseks. Soorollidest tulenev pealesurutud käitumine, on üks peamisi lähisuhtevägivalla tekkimise põhjuseid ja tihti alahinnatakse vaimse vägivalla mõjusid inimese füüsilisele tervisele.

1.3. Taasohvristamine ja selle mõju ohvrile

Teiseseks ohvristumiseks ehk taasohvristumiseks (ingl *secondary victimisation*) peetakse tüüpiliselt täiendavaid negatiivseid kogemusi, mis kaasnevad esmase ohvristumisega ning millega seoses tajub ohver oma õiguste täiendavat rikkumist (Espenberg *et al.*, 2017, lk 9). Taasohvristumise käsitluses pööratakse tähelepanu sellele, et ohvristumine ei pruugi piirduda esmase kuriteo põhjustatud kannatusega. Ohvri kohtlemine õiguskaitseüsteemis, aga ka kogukonnas, võib esialgse kuriteosündmuse mõju veelgi võimendada. See aga takistab algse olukorra taastamist. (Espenberg *et al.*, 2017, lk 4)

Ilves (2021, lk 46 – 47) tõi läbi viidud uuringus välja, et politseinikud olid tihti ohvriga suheldes tüdinenud hoiakuga, ning ei osanud oma töös üles näidata arusaamist ja kaastundlikkust. Sageli tuli ette ka süü panemist ohvrile vägivaldse olukorra toimumise eest, ning politseinik ei soovinud vägivalla kohta avalduse tegemist registreerida (Ilves, 2021, lk 46 – 47). Ohvritele pärast ohvriks langemist osutatav abi ja toetus võib mängida olulist rolli kuritegevuse mõju vähendamisel, pakkudes ohvrile abi, et lahendada trauma, mida nad võisid kogeda nende vastu toime pandud kuriteo tagajärjel (Johnston-Way & O'Sullivan, 2016, lk 13).

Oja (2015, lk 64-65) nendib läbi viidud uuringus, et kohtumenetluses tehakse tihti vihjeid kannatanute käitumise kohta, mis on nagu õigustavaks asjaoluks tema suhtes toime pandava vägivalla osas ja omakorda vähendavad ohvri poolt antud ütluste tõsiseltvõetavust. Vanema hooldusõiguse määramise uuringus (Espenberg *et al* , 2013,

lk 9) ilmnesid lastekaitse, kohtute ja kohtus lapsi esindavate advokaatide töös järgmised puudujäägid:

- Kohus ei selgita hooldusõiguse piiramise protsessi piisavalt, kui suures ulatuses seda läbi viiakse ja ei sea lapsele kaitsjat selleks protsessis.
- Eestis on kohtunikke, kes ei alusta pöördumise korral Perekonnaseaduse § 134 lg 2 menetlust, põhjendades, et sellise avalduse esitamine on kohaliku omavalitsuse kohustus.
- Varahoolduse sisu ei ole selge ka kohtunikele ja lapsi esindavatele advokaatidele, pidades seda samaks nõusoleku andmisega tehingu teostamiseks.
- Lastelt info saamine ja vägivalla tundmine ei ole kohtunikele ja lapsi esindavatele advokaatidele jõukohane, sest neil puuduvad tihti selle alased teadmised (näiteks füüsilise, psühholoogilise või muu vägivalla esinemine perekonnas või sellise kuriteo esinemisega manipuleerimine).
- Lastekaitsetöötajate teadmised perekonnaseadusest ja vägivallast perekonnas on puudulikud ja tihti ei osata seda tähele panna.
- Mõnedele lapsi esindavatele advokaatidele ja lastekaitsetöötajatele pole selge vanema hooldusõiguse mõte, kus praktikas ei suudeta vahet teha Perekonnaseaduse § 119 (otsustusõiguse edasi andmine teisele lapsevanemale), § 134 (piiramine), § 137 (ühise hooldusõiguse osaline edasi andmine) ja § 140 (peatamine) vahel. (Espenberg *et al.*, 2013, lk 9)

Tervishoiutöötajatel on oluline osa varjatud vägivalla all kannatavate patsientide avastamisel ja ohjamisel, kuid selgunud on tõsiasi, et näiteks hambaravi spetsialistidel puuduvad lähisuhtevägivalla osas teadmised. Näiteks Brasiilias on vägivallast teatamine arstidele kohustuslik, kuid tihti spetsialistid seda kohustust ei täida. (de Jesus Santos Nascimento *et al.*, 2022, lk 9–10)

Perevägivallatsejad saavad kasutada sundivat kontrolli oma laste suhtes pärast lahku kolimist. Sunniviisiline kontroll võib hõlmata vägivalda, ähvardusi, hirmutamist, jälitamist, emotsionaalset kuritarvitamist ja manipuleerimist, mis on põimunud näiliselt hooliva ja järeleandliku käitumisega, mis on osa üldisest väärkohtlemisest. Ohtlik ja „imetlusväärne“ isadus kirjeldab, sundkontrolli toime panevat lapsevanemat, mis põhjustab lastele hirmutavat vaimset ja emotsionaalset seisundit. Vägivallatseja võib

professionaalidele ja kogukondadele esitada „imetlusväärset“ isadust viisil, mis varjab nende sunniviisilist kontrollivat käitumist. (Katz *et al.*, 2020, lk 318)

Ameerika Ühendriikides lähisuhtevägivalla üle elanute seas, kellel kõigil olid suhtes ka alaealised lapsed, läbi viidud uuringust selgus, et enamiku vanemate vägivaldsed partnerid kasutasid lapsi, et jätkuvalt neile haiget teha ning seeläbi omada kontrolli ohvri elu üle. Uurimuse tulemused näitasid kui oluline on keskenduda laste kuritarvitamisele, mida kasutatakse lähisuhtevägivalla kannatanute vastu. (Clements *et al.*, 2021, lk 1). Naiste väärkohtlemine leiab aset, kuna väärkohtlejad on seda õppinud jälgides vägivallatsevaid teisi pereliikmeid ja ühiskonna rektsioone sellele, mõistes, et see on tõhus viis kontrolli kehtestamiseks või selle taastamiseks. Ühiskonna hoiakud ja normid toetavad vägivalla kasutamist teiste kontrolli all hoidmiseks, mida võimendab võimas soopõhine ebavõrdsuse arusaam ühiskonnas, et naiste väärkohtlemine on peresisene eraasi. (Sanjel, 2015, lk 180)

Ohvrisüüdistamise hoiakud viitavad sellele, et lähisuhtevägivalla ohvrid ei vasta millegipärast nende kriteeriumidele, et olla laitmatu ohver, seda hoolimata asjaolust, et vastutus neile tekitatud kahju eest lasub selgelt kuritarvitajal, mitte väärkoheldul. Pekstud naiste staatuses „ideaalseks ohvriks“ mitte olemisel eristab neid teistest vägivallakuritegude ohvritest, tulenemine kahest aspektist: neil on isiklik seos kurjategijaga ja see seab väljakutse politseiga koostöö tegemisele ja nad on sageli emotsionaalselt, rahaliselt ning sageli ka ühiste laste kaudu vägivallatsejaga tihedalt seotud. „Ideaalseks ohvriks“ mitte olemist on eelkõige seostatud õiguskaitsespetsialistide ohvrisüüdistamise hoiakutega, ning vastumeelsusega pakkuda kohest tuge ja kaitset. (Meyer, 2016, lk 77)

Mitteturvalised suhted toovad kaasa erinevaid vaimseid ja füüsilisi tervise probleeme, ning selle kaudu saavad kannatada lapsed, naised kui ka mehed. Katkestamata vägivaldsed suhted on lastele halvaks eeskujuks nende tulevastes kooseludes. Ühiskonnas kasutuses olevad soorollid, ning häbimärgistamine on suureks põhjuseks, miks lähisuhtevägivallast väljumine on keeruline naistel ja ka meestel. (Sotsiaalministeerium, 2020, lk 80) Šovinistlikud hoiakud ühiskonnas, mis vähendavad naistevastase vägivalla tõsidust, näivad mõjutavat ka vastuvõetavaid otsuseid, et kurjategija vahistada, kohtu alla anda ja kurjategijad süüdi mõista. Politsei näiline ebaõnnestumine ja kohtusüsteem, et

toetada uurimist ja süüdistuse esitamist seksuaalvägivalla juhtumite korral tugevdavad karistamatuse kultuuri, millel seksuaalvägivald vohab. (Sanjel, 2015, lk 182)

Vägivaldsete meeste strateegiat last emadest võõrandada, on kirjanduses juba ammu kirjeldatud sundiva kontrollina, samas ei pakuta kannatavatele naistele selle lahendamiseks spetsiaalseid teenuseid. Probleemi kui üht DVA-st (ingl *domestic violence and abuse*) teadvustatakse vähe ja ametnikud tõlgendavad seda tõenäoliselt rohkem standardse ja sooneutraalse lahtusest tuleneva vaenulikkusena. See omakorda tekitab küsimusi teenuste/professionaalide teadlikkuse puudumise kohta sellisest riskirühmast, millele järgneb suutmatuse neile reageerida olukorrast ja vajadusest lähtuvalt. (Monk, 2017, lk 58)

Võimaluse korral tuleks lähisuhtevägivalla ohvreid ära tunda/tuvastada enne, kui nad tervishoiu teenustele jõuavad. Esimene ametiisik, kes lähisuhtevägivalla ohvriga tavaliselt kokku puutub, on politseinik, kuna ta saabub sündmuskohale perevägivalla väljakutse tõttu. Kahjuks nähes perevägivalla ohvreid, ei ole politseile alati ilmne, et ohver võib vajada arstiabi. Ajukahjustuse sümptomid võivad sageli sarnaneda narkootikumide ja alkoholi mõjuga, mille tulemusel ametnikud peavad neid ohvreid arstiabinõuetele mittevastavateks, mille lisandub ohvripoolne abivajaduse mittetunnistamine. Isegi juhtudel, kui politseiametnikud tuvastavad, et isikul võib olla ajukahjustus, tõenäoliselt ei sekkuta, kuna kardetakse näida ebakompetentsena ja kasu asemel teha kahju. (Costello & Greenwald, 2022, lk 8)

Laste kohta kogutud kirjeldused annavad murettekitava pildi ja näitavad, et pärast lahkuminekut on sunniviisiliselt kontrolli toime pannud isad/isafiguurid vaheldumisi ohtlik isa – pealetükkiv, ähvardav ja/või karistav ja „imetlusväärse” isa – näiliselt hooliv, järeleandlik, murelik ja/või haavatavast ohvrast isa, kes on oma lastest ebaõiglaselt eraldatud. Ohtlikud isad hirmutavad lapsi ja kahjustavad neid emotsionaalselt/psühholoogiliselt, füüsiliselt, sotsiaalselt ja hariduslikult. Lapsed peavad tihti oma isade sunniviisilise kontrolliga kohanema ja piirama oma igapäevategevusi, suhteid ja tulevikku ning sundkontroll löi lastele kahjulikud tingimused lõksu jäämiseks. Selleks, et teha kindlaks, kas lapsed vajavad isade eest kaitset, peaksid spetsialistid tegema kindlaks, kas isa rakendab endiselt sunniviisilist kontrolli laste ja/või nende ema

vastu vägivalda, ahistamise, ähvarduste, hirmutamise ja/või manipuleerimise kaudu. (Katz *et al.*, 2020, lk 320)

Clements jt (2021, lk 1) läbi viidud uuringus selgus lähisuhtevägivalda ohvrite kogemusest lähtuvalt, et vägivalda kasutanud isik kasutas last ohvri edasiseks kuritarvitamiseks: nende ellu jäämiseks, ahistamiseks, intiimseteks kohtumisteks, jälitamiseks või hirmutamiseks. Lisaks püüdis kurjategija lapsi ohvri vastu pöörata või veenda teda vägivallatset tagasi võtma ning suhet jätkama. Uuringu tulemuse kohaselt teatas enamik osalejatest (88%), et nende kuritarvitaja kasutas lapsi vahendina nende kontrollimiseks, kahjustamiseks või jälgimiseks. Vägivallatsetjad üritasid lapsi kannatanute vastu pöörata, et veenda ohvrit suheteid taastama. Uuringus osalejad teatasid, et neil on tulnud kogeda ka muid emotsionaalse väärkohtlemise vorme (96%) ja füüsilist vägivalda. (Clements *et al.*, 2021, lk 3)

Tuginedes lunastuse ja vasturääkivuse kriminoloogilistele teooriatele, kombineerituna viktimoloogiliste teooriatega sotsiaalse häbimärgistamise ja „ideaalse ohvri“ konstrueerimise kohta leitakse, et ohvrid tunnevad sageli, et peavad end heastama, et olla empaatia väärilised pideva toetuse saamiseks. Sellised mitte õigustatud ootused seatakse ohvrile ja mitte vägivallatsetjale ning see rõhutab, et lähisuhtevägivaldaga seotud sotsiaalne häbimärgistamine ulatub seda tüüpi vägivalda privaatsest olemusest kaugemale ning laieneb ohvri käitumisele ja otsuste tegemisele. (Meyer, 2016, lk 76)

Lahkuminekut ja lahkuminekujärgset perioodi peetakse naiste ja laste jaoks suurimaks ohuks, mis võib lõppeda ka surmaga. Selles kontekstis laste kaudu säilivast kontaktist, võib saada jätkuva väärkohtlemise peamine koht naiste jaoks, mis kahjustab nende turvalisust ja milles lapsed võivad olla tõenäolisemalt vägivalda tunnistajaks kui isegi enne lahkuminekut. Lapse kaudu toime pandav lahtuse järgne vägivalda vorm hõlmab endast ohvriga kontakti hoidmist, vägivalda ja ahistamist „enne last, lapse ajal ja pärast seda“, millele lisandub tihti pidev kohtuvaidlus ja õigussüsteemi kasutamine eesmärgi saavutamiseks. Soovi pidevalt lapsega ühendust võtta, asendab intiimsuhte meeste jaoks, naiste kontrollimise võimaluseks. (Thiara & Gill, 2012, lk 17)

Kriminaalmenetlus ja kriminaalmenetluse seadustik on rohkem kahtlustatava põhine (Ilves, 2021, lk 67). Sellise tegevuse tulemusena toimub teisene taasohvristamine, mille

tagajärjel võib ohvri olukord halveneda ja kuriteo tagajärjel saadud trauma süveneb. Lähisuhtevägivalla ohver on õppinud ajajooksul toime tulema tema suhtes toime pandava vägivallaga. Sellele lisanduv taasohvrustamine on talle aga üle jõu käiv, toimetulemiseks puudub ohvril ressursid ning see viib ohvri tagasi vägivaldsesse suhtesse. Lähisuhtevägivallas laste hooldusõiguse kaotamine teda tappa ähvardanud endisele abikaasale illustreerib õigusasutuste suutmatust reageerida vägivallale seoses hooldusõigusvõitlusega. Mõne ohvri jaoks kahjustasid väärkohtlemise füüsilised ja vaimsed tagajärjed nende usaldusväärset ametiasutustes spetsialistidega kohtumistel. Näiteks ühel ohvril tekkisid väärkohtlemise tagajärjel näotõmbused, mida ei olnud võimalik kontrollida ja tulemusel tundis ta, et tema muret nii laste kui ka enda turvalisuse pärast ei võetud tõsiselt. (Bjørnholt, 2019, lk 105)

Lähisuhtevägivalla arvesse võtmine kohtupraktikas on Eestis erisugune. Kohtulahendeid analüüsid ei ole kohus paljudel juhtudel tuginenud otsuste tegemisel peres toimunud vägivallale, arvestatakse ainult füüsilist vägivalda ning sedagi eelneva tõendatusse korral. (Espeberg et al., 2013, lk 6) Eesti kohtute tehtud kohtulahendite analüüsist järeldub, et kohtud on tihti üritanud osapooli lepitada, nõustamisele suunata ja kokkuleppe tegemisele kaasa aidanud. Samas tuuakse välja, et Eestis puudub üleriigiline nõustamissüsteem, ning tihti pole selge, kuidas nõustatavad sellele teenusele pääsevad ning kes sellise teenuse eest tasuma peab. (Lillsaar, 2013, lk 10) Lähisuhtevägivalla ohvrid kogevad korduvalt väärkohtlemist ja traumeerimist süsteemides, mis koosneb juriidilisest, tervishoiu- ja sotsiaalhooldustöötajatest, kes ei kuula, ei usu ega võta ohvri muret laste pärast tõsiselt (Monk, 2017, lk 183).

Perevägivalla tagajärjed võivad mõjutada mitte ainult osalevaid pooli, vaid ka nende laste ja eakate vanemate elukvaliteeti, jõudes seeläbi kooli, politseisse, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeametitesse ning õigussüsteemi. Probleem on teadmiste integreerimine igapäeva praktikasse, eriti puudutab see neid kes esimestena avastavad probleemi perekonnas ja vastutavad riski hindamise, kaitse- ja tugiplaani koostamise eest ning peavad tagama selle rakendamise asjakohaste meetmetega. Avalikes teenustes on enamasti jäetud tähelepanuta psühholoogiline vägivald. (Rakovec-Felser, 2014, lk 66)

Kontrolli säilitamiseks ja endiste elukaaslaste karistamiseks pärast lahkuminekut manipuleerivad kurjategijad/isad sageli nii laste kui ka spetsialistidega. Thiara ja Gill

(2012, lk 41) tõstavad esile isasid, kes manipuleerivad lastega, ostes neile kalleid kingitusi ja süüdistavad emasid kõigis pereprobleemides. Monk (2017, lk 9) ja Bancroft jt (2012, viidatud Katz *et al.*, 2020, lk 312 vahendusel) toovad välja, kuidas mõned spetsialistid aitavad tahtmatult kurjategijaid/isasid ja mängivad nendega kokku tänu kurjategijate/isade oskusele „valetada, ähvardada, võluda, ohvrit või kangelast mängida“.

Kokkuvõtteks tuleb täheldada, et taasohvristumine tugisüsteemides on kogu maailmas laialdaselt levinud, kuid seda on hakatud järjest rohkem teadvustama ning sellega tegelemisse suhtutakse tõsiselt, kuna nähakse tagajärgi, mida see ohvritele põhjustab. Taasohvristamine peale esmakordselt ohvriks langemist võib viia ohvri tagasi lähisuhtevägivalda, kuna ohver tunneb, et teda ei võeta tõsiselt ja ta ohvrina ei ole piisavat kaastunnet väärt, et tema suhtes toime pandud vägivallaga tegeletaks. Väga suureks ohukohaks ohvri turvalisusele peetakse laste hooldusõiguse küsimust, kuna see on vägivallatsejale võimalus ohvri elu kontrollida ja manipuleerida. Lähisuhtevägivalla mõju ulatub lastest kuni kooli ja pere tugisüsteemideni.

2. EMPIIRILINE UURING TAASOHVRISTAMISEST LÄHISUHTEVÄGIVALLA OHVRITE HULGAS

2.1. Uuringu meetodika ja valim

Käesoleva lõputöö eesmärgist lähtuvalt valiti uurimismetoodikaks kvalitatiivne uurimisviis. Kvalitatiivne uurimistöö on mõeldud teadmiste hankimiseks, et mõista paremini inimsüsteeme (Õunapuu, 2014, lk 53). Denzin ja Lincon (2005, lk 3) on öelnud, et kvalitatiivse uuringu juurde kuulub tõlgenduslik, naturalistlik lähenemine maailmale. See tähendab, et kvalitatiivse viisiga uuritakse nähtusi nende loomulikus keskkonnas ning püütakse ilminguid mõtestada või tõlgendada nende tähenduste kaudu, mida inimesed neile annavad (Laherand, 2008, lk 17).

Sellest lähtuvalt kasutati uurimistöö läbiviimiseks kvalitatiivset uurimisviisi, et saadud tulemuste põhjal tõlgendada lähisuhtevägivalla ohvrite isiklikku arvamust ja kogemust ilmingutele. Kvalitatiivne uuring on organiseeritud meetod inimeste kogemuste ja sisetunde kirjeldamiseks (Naderifar *et al.*, 2017, lk 1). Hirsjärvi jt (2010, lk 152) sõnul on kvalitatiivse uurimistöö lähtekoht tegeliku elu kirjeldamine; püütakse ennekõike leida ja avalikkuse ette tuua tõsiasju, selle asemel et tõestada juba olemasolevaid väiteid. Kvalitatiivne uurimine on eetilisel vastuvõetav ja mõnikord isegi vajalik kolmel tingimusel:

- uurimistöö eesmärk on aidata kaasa inimõiguste kaitsele;
- uuritavad jäävad anonüümseks;
- vajalike andmete saamiseks pole muud, ilmselget võimalust (Hopman, 2021, lk 548).

Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud individuaalset intervjuud, mille küsimused olid eelnevalt ettevalmistatud, kuid töö autor võis neid vajadusel ümber sõnastada või küsimusi juurde lisada, kuna vastajatelt võis uuringu käigus lisanduda teemasid, mida küsimustiku koostamisel polnud küsimustikku lisatud (Õunapuu, 2014,

lk 160–172). Intervjuu küsimuste koostamisel lähtuti lõputöö eesmärgist, uurimisküsimustest ja teoorias käsitletavatest teemadest, ning kasutatud allikatest (vt lisa 1). Poolstruktureeritud intervjuu eelis teiste andmekogumise meetodite ees on selle paindlikkus, mis võimaldab reguleerida andmekogumist vastavalt intervjueeritavale ja olukorrale (Laherand, 2008, lk 177). Intervjuu kava, millega kogutakse kvalitatiivseid andmeid on standardimata ning aitab saada eksperthinnanguid ja uurida sotsiaalset elu ning inimolemise nähtusi (Õunapuu, 2014, lk 160–161).

Valimi moodustamiseks kombineeritakse lumepalli ja ettekavatsetud valimi meetodit. Lähtudes sellest, et lumepalli valimit kasutades ei pruugi leida piisavalt respondente siis plaanitakse kasutada ka ettekavatsetud valmit. Ettekavatsetud valim on mittejuhuslik tehnika, mis ei vaja aluseks olevaid teooriaid ega teatud arvu osalejaid, ning hõlmab huvipakkuva nähtusega asjatundlike ja hästi informeeritud isikute või indiviidide rühma valimist (Etikan *et al.*, 2016, lk 2).

Lumepalli valim on üks tuntumaid varjatud populatsiooni uurimise meetodeid, sest varjatud populatsiooni suurus ei ole teada ning puudub valimi struktuur. Selleks, et valim hõlmaks varjatud ja raskesti kättesaadava populatsiooni võimalikult paljusid esindajaid, tuleb kasutada ära sidemeid sihtgrupi liikmete vahel. (Õunapuu, 2014, lk 145) Lumepalli meetod on tuletatud erinevatest sotsiaalse turunduse kontseptsioonidest, mis võimaldab ligi pääseda tundlikule populatsioonile (Naderifar *et al.*, lk 3). Salganik & Heckathorni (2004, viidatud Õunapuu, 2014 lk 144 vahendusel) on öelnud, et hõlmata raskesti kättesaadava valimi võimalikult paljusid esindajaid.

Uurimistöö valimiks on lähisuhtevägivalla ohvid. Intervjueeritavate leidmiseks sai töö autor abi Pärnu Naiste Tugikeskusest. Valimi puhul lähtuti, et uuringus osaleksid lähisuhtevägivalla ohvid, kes on kasutanud mõnda riigi poolt pakutavat toetussüsteemi teenust. Tulenevalt viiruse leviku olukorrast riigis viidi läbi veebipõhised poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuu viidi läbi kaheksa respondendiga, kelle kontaktid edastas töö autorile MTÜ Pärnu Naiste Tugikeskuse juhataja Margo Orupõld. Uurimistöö analüüsi osas kasutatakse vastajate tsitaate ja tulenevalt anonüümsusest on vastajad kodeeritud tähisega V1, V2, V3, jne, mis tähistab intervjuul osalenute ealist järjestust.

Uurimuses osales kokku kaheksa naist vanuses 35–51 aastat. Vastanud naiste haridustase varieerus põhiharidusest (üks vastaja) kuni kõrghariduseni (neli vastajat). Lapsi oli naistel erineval arvul ühest kuni viieni. Täpsema ülevaate valimisse kuulunud naiste taustast annab tabel 1.

Tabel 1. Uurimuse valimi kirjeldus

Kood	Haridus	Vanus	Kasutatud teenuseid	Lapsed
V1	keskharidus	35a	2	1
V2	keskharidus	39a	2	4
V3	kõrgharidus	40a	5	1
V4	kõrgharidus	41a	7	5
V5	keskharidus	42a	9	3
V6	kõrgharidus	45a	13	2
V7	põhiharidus	48a	10	3
V8	kõrgharidus	51a	7	3

Intervjuu võimaldab jõuda lähisuhtevägivalda ohvrite arvamuse ja kogemusteni riiklikes tugisüsteemides. Küsimustele vastamine oli vabatahtlik. Respondendile esitati 19 küsimust: kolm küsimust puudutas üldist infot vastaja kohta, neli küsimust lähisuhtevägivalda ja selle mõju ohvrile, 12 küsimust ohvrite abistamise süsteeme, taasohvristamist ja selle mõju (vt lisa 1).

Intervjuu tulemuste analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille eesmärk on korrastada vastused ja kogutud andmetest tähendus leida ning selle kaudu realistlikke järeldusi teha (Bengtsson, 2016, lk 8). Tavapäraselt sisuanalüüsi kasutatakse siis, kui soovitakse midagi kirjeldada ning huvipakkuva nähtuste kohta ei ole piisavalt teooriaid või uurimisandmeid. Sellisel juhul püütakse vältida eelnevalt määratletud kategooriaid ja nende nimed püütakse leida andmetest. (Laherand, 2008, lk 291–292)

Kõigepealt loetakse kogu intervjuu teksti, et tunnetada tervikut ja seejärel tõstetakse tekstist esile sõnad, mis näivad väljendavat kõige tähtsamaid mõtteid või kontseptsioone. Seda protsessi korratakse ning tekivad koodide nimetused, mis hõlmavad rohkem kui üht võtmesõna. Need tulenevad sageli tekstist ja moodustavad esialgse kodeerimisskeemi. Seejärel ühendatakse koodid kategooriateks, mis moodustavad hierarhilise struktuuri. (Laherand, 2008, lk 291) See annab töö autorile võimaluse intervjuerimise tulemuse sisu analüüsimisel välja tuua sotsiaalset konteksti; kõnekujundites, tähenduste kujundamist

teiste tekstide poolt, viidetes peituvad tähendused ning nende tõenäolise tõlgendamise erinevate rahvarühmade poolt.

Intervjuu käigus kogutud andmed loeti mitu korda põhjalikult läbi ja uurimisküsimustega seotud märksõnad koondati erinevatesse teemadesse. Eesmärkidest lähtuvalt kodeeriti analüüsitud andmed ja kategoriseeriti vastavalt lõputöö teooria osaga. Süstematiseeritud andmed analüüsiti lähtuvalt lõputöö eesmärgist ja uurimisküsimustest, ning saadud andmed grupeeriti järgnevateks teemadeks:

- Lähisuhtevägivalla ohvrite teadlikkus lähisuhtevägivallast ja selle olemusest.
- Lähisuhtevägivalla mõju ohvrile.
- Ohvritele mõeldud tugiteenused, nende korraldus ja ligipääsetavus.
- Taasohvristamine tugiteenusel osalemise ajal ja selle mõju ohvrile.

Uuringutulemused on esitatud järgnevas alapeatükis testina, kus tulemuste ilmestamiseks on lisatud tsitaadid intervjuueeritavate vastustest. Respondentide nime asemel kasutatakse vastajale antud koodi. Mitteolulised või vastaja tuvastamist võimaldavad osad jäetakse tsitaatidest välja ja asendatakse /.../ tähistega.

2.2. Uuringu tulemus ja analüüs

2.2.1. Lähisuhtevägivald ja selle mõju ohvrile

Lähisuhtevägivalla ohvritega läbi viidud intervjuud tõid välja asjaolud lähisuhtevägivalla mõjust inimesele, mis on pikaajaste tagajärgedega ja vägivalda sekkumine selle lõppemise eesmärgil, peab olema võimalikult tõhus, et vähendada edasist ohvrite kannatuste jätkumist. Riiklikke ohvritele mõeldud tugiteenuseid kasutati keskmiselt seitsmes erinevas ameti asutuses.

Peale taustainfo kogumist uuris töö autor lähisuhtevägivalda kogenud naistelt, mida vägivald nende jaoks tähendab. Enamik uuringus osalenud respondente olid väga teadlikud lähisuhtevägivalla olemusest, esile toodi nii füüsilist, kui ka vaimset vägivalda, ning seda nimetati inimõiguste rikkumiseks. „/.../ Vaimne ja füüsiline sekkumine minu ellu. Füüsiliselt – tekitades valu (ka tõukamine) Vaimselt – piirates, jälitades, alusetult kahtlustades jne.“ (V2) Teine respondent (V5) kirjeldab, kuidas vägivallatseja kontrollib

kogu tema elu, selle saavutamiseks kasutab ta füüsilist vägivalda või tarvitab sundkontrolli. Lisaks toodi intervjuu käigus välja (V3, V4, V5, V8), et vägivallatsejal on kontroll ohvri sotsiaalse elu üle, mille hulka kuulvad ohvrite lähedased.

Minu jaoks on see, see kui keegi teine on oma vägivaldse käitumisega on üle võtnud sinu elu. Kui sa ei tee midagi mida ta tahab siis ta kas lööb sind, kägistab, kontrollib iga su tegu, seda kellega suhtled, mida sööd ja mida selga paned, ning ähvardab sind või sinu lähedasi. (V3)

Respondendid (V2, V3, V5, V6, V8) töid vastustes välja, et lähisuhtevägivalla juhtumite korral peab spetsialist oskama hinnata peres toimuvat olukorda ja sellest lähtuvalt pakkuma lahendusi, et ohver tunneks kõrvalist abi olukorrast väljumisel. Kui osapooled endiselt elavad koos, siis igasugune abi otsimine on ohvri jaoks ohtlik ja sellele võib järgneda karistus ja kättemaks. Mitmed intervjuueeritavad (V2-V8) töid välja inimõiguste rikkumise lähisuhtevägivalla olemust kirjeldades. „/.../ Inimõiguste rikkumist, võimu näitamist ja süstemaatilist kontrolli teise inimese elu üle. Teise inimese minapildi ja väärikuse hävitamine.“ (V4) Intervjuud töid esile selle, et ohvrid ise on väga teadlikud lähisuhtevägivallast ja eeldavad sama teadlikkust ka abi osutatavalt tugisüsteemides töötavalt spetsialistidelt.

Enamik respondente (V1-V8) tõi välja Eestis leviva arvamuse, et vägivaldne suhe lõppeb siis, kui vägivallatseja ja ohver kolivad eraldi elama. Üks vastaja (V2) tõi välja enda kogemuse vägivalla jätkumise osas ka peale lahku kolimist. „/.../ Läbi lapse kontrollib minu elu. Jälitab ja saadab solvava sisuga sõnumeid. Lubab levitada mingeid fotosid minust. Lapse elatisrahade maksimisega viivitab pidevalt ja ootab, millal ma palun ning meelde tuletan.“ (V4) Enamus respondente (V2-V8) tõi välja paari ühised lapsed, keda sundivat kontrolli kasutav vägivallatseja saab kasutada ohvri elus vägivalla kasutamise jätkamiseks mõnes muus vormis, ja mille suhtes ei saa ohver abi ka ameti asutustest.

Esimesed 4a vägivallatseja üritas minuga pidevalt kontakti leida, ähvardades minult lapsed ära võtta ja algatas pidevalt uusi jaburaid kohtuvaidlusi, et saavutada oma eesmärgi, et ma lõplikult murduks ja mis muudab mind haavatavaks, ning kergesti manipuleeritavaks. Olukord muutus kergemaks alles siis, kui

vägivallatsejal tekkis uus perekond ja siis tekkis hoopis uus „naljaks“ olukord, kus minule hakkasid helistama abi saamiseks tema uued elukaaslased. (V6)

Vastajad andsid intervjuu käigus mõista, et abi saamiseks pöördumisel on oluline, et vägivallatseja ei saaks enam kontrollida ohvri elu ja selle saavutamiseks, on oluline roll tugisüsteemis töötavatel spetsialistidel, kelle pädevuses peab olema oskus märgata sundkontrolli, ning vajadusel pakkuda lahendusi, mis toetavad ohvrit turvaliselt vägivallatseja mõjusfäärist eemaldumisel. Eriti oluliseks peeti seda sellisel juhul, kui ohver on üksik ilma lähedasteta ja tal puudub tugivõrgustik, kellele toetuda ning kes on selle tulenevalt eriti haavatav.

Järgnevalt antakse ülevaade, milliseid majanduslikke, emotsionaalseid ja sotsiaalseid kulusi peab ohver kandma vägivaldses suhtes olles ja sellest väljumise ajal. Töö autori eesmärgiks oli saada ülevaade vägivaldse suhte kaasnevatest kulutustest. Intervjuude käigus toodi välja erinevaid rahalisi väljaminekuid tervisele, elukohale ja juriidilise teenuse eest tasumisele, kuna sageli oli koheselt vajalik õigusabi enda ja laste kaitsmiseks, et vabaneda vägivallast.

Üks respondentidest (V7) kirjeldas, kuidas pika ja pideva stressi tagajärjel hakkas järsku halvenema tema tervis, mis tõttu tuli tal teha suuri väljaminekuid väga lühikese ajajooksul „/.../ Hambaravi (hambad lihtsalt lagunesid kõik ära järsku), juuksed langesid välja.“ (V4) Vastajad (V1, V2, V4, V8) tõid välja, et ilma nende kulutuste tegemiseta, ei oleks neil võimalik olnud enam tööl käia ja ohtu oleks seatud sissetuleku allikas. Samas toodi välja (V3, V4, V6, V7, V8) ka erinevatel tervise uuringutel käimist, kuna lisaks hammaste probleemidele esines lähisuhtevägivalla ohvritel erinevaid vaimseid ja füüsilisi tervise probleeme.

Lisaks tervisele minevatele kulutustele, toodi välja ka suured väljaminekud elamiskulude katmiseks (V2, V3, V4, V5, V6, V8). Üks respondentidest (V7) kirjeldas, et vägivaldse suhte lõppemisega kaasnes ka kogu oma varast ilma jäämine, mistõttu oli ta sunnitud kohe tegema suuri kulusi kodu soetamiseks, et kusagil elada. „/.../ Tuli osta endale elamine, auto, ravikulud (hambad kukkusid ära, juuksed langesid välja, nägemine halvenes). + laste ülalpidamine oli minu õlul.“ (V7) Intervjuudest (V2, V4, V5, V6, V7, V8) tuli välja, et samal ajal tervise ja materiaalsete kulutustega, tuleb ohvril kanda ka

sotsiaalseid kaotusi, sest vägivallatseja on isoleerinud ohvri tugivõrgustikust, et oleks lihtsam teostada kontrolli tema üle, mis samal ajal aitab hoida ohvrit eemal võimalikust abist.

Pidin loobuma suhtlemast oma vanemate, tuttavate ja sõpradega. Sain suhelda ainult nenedega ja sellistel aegadel kui talle sobis. Tema juhtis minu suhtlemist välismaailmaga. Ta registreeris minu nimel ettevõtte ja ajas sellega seotud asju minu nime alt. Põhjendades, et ma ei oska ju /.../ keelt, kuid ei lubanud mul ka /.../ keelt õppima minna.(V3)

Ühel ohvril (V6) asusid lähedased koos vägivallatsejaga teda veenma, et ta läheks koju tagasi. Respondent (V8) kirjeldas, et olles kaotanud oma pere, kaotas ta samal ajal ka oma vanemad, mis põhjustas talle veel suuremat stressi, kuna ta ei teadnud, kas ta suudab selle kõigega üksi toime tulla.

Intervjuudest jäi kõlama lähisuhtevägivalda kogunud respondentide arvamus, et lähisuhtevägivallaga töötavad spetsialistid vajavad rohkem teadmisi lähisuhtevägivalla olemusest. Lähisuhtevägivald ei lõpe osapoolte lahku kolimisega, vaid jätkub hiljem mõnes muus vormis ja peamiseks manipuleerimise vahendiks saavad lapsed, et jätkata kontrolli ohvri elu üle. Lähisuhtevägivald toob kaasa materiaalsed, emotsionaalsed ja sotsiaalsed kulutused, mida ohvril on tulenevalt tema olukorrast väga keeruline kanda.

2.2.2. Ohvrite abistamise süsteemid, taasohvristamine ja selle mõju

Vägivaldses suhtes olles või sellest lahkumise ajal on vajalik ohvrile pakkuda kõrvalist abi, kuna olukord on väga keeruline ja tihti on see ka ohvrile ebaturvaline. Selleks on riigi poolt välja töötatud erinevaid toetavaid teenused, mis on kannatanule lähisuhtevägivallast väljumisel abiks. Intervjuu käigus uuriti respondentidelt, milliseid teenuseid nemad vajasisid ja kasutasid, et alustada vägivalla vaba elu.

Sageli töid vastajad (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7) välja naiste tugikeskuse, mis ei ole riigi poolt pakutav tugiteenus: „/.../ Naiste tugikeskus hiljem kohus elatisrahade määramiseks“ (V2). Samas sai teine intervjuueeritav erinevaid teenuseid 13 erinevast asutusest: „/.../ Lastekaitse, politsei, prokuratuur, kohus, sotsiaaltöötaja, psühholoog, psühhiaater, rajaleidja, koolipsühholoog, perenõustaja, ohvriabi, naiste varjupaik, arst“

(V6). Intervjueeritavad (V1, V2, V4, V7, V8) töid välja, et tihti võib tulla ette olukordi, kus lähisuhtevägivalla ohver ei pruugi pääsedagi tugiteenustele, kuna vägivallatseja keelab ohvril abi küsimise.

Suhtes olles ei saanud kasutada mingeid teenuseid. Siis pidin näitama, et kõik on kõige paremas korras. Hiljem Eestisse tulles, ei olnud mul siinsete teenuste kohta mingit infot. Minu ema oli see kes asju uuris, sest mu mees kontrollis ka seda mida internetis teen. Seetõttu polnud mul võimalik pakutavate teenuste kohta infot otsida. Suhtes olles, ei kujutanud ka ette, et kunagi sealt suhtest välja saan. (V3)

Eestis pakutavad toetussüsteemi teenused sõltuvad sellest, milline on ohvri hetkeolukord. Intervjuu käigus selgus respondentide (V2, V4, V5, V6, V7) vastusest, et teenuseid on palju, erinevates asukohtades ja probleemiks võib osutuda nendele ligipääs, kuna sageli ühtivad need töö käiva inimese tööajaga. Olulise puudusena toodi välja (V3, V4, V5, V7, V8) kirjadele ja kõnedele vastamine. /.../ „Ükski ametnik peale naiste tugikeskuse ei olnud kättesaadav. Kõigi teiste kirjadele pidi vastust ootama mitu nädalat ja telefonidele ei vastatud.“ (V5) Intervjuudes selgus, et takistuseks võib osutuda ainuüksi ressursi puudumine, et oleks võimalik palgata advokaat või kohtusse esitada hagiavaldus oma õiguste kaitseks.

Kiirelt kättesaadav oli naiste tugikeskus. Lastekaitse ei vasta kirjadele ega kõnedele. Kohtusse pöördumisega kaasnesid materiaalseid kulud (advo, riigilõivud). Mingi aeg käisin hambutuna ringi, sest hambaarsti juurde pääsemine oli kulukas ja ootama pidin 4 kuud ning ravi ise oli 2 aastat. Kahjuks KOV ametnikud töötavad samal ajal, kui mina tööl käin st. 8-16.00. Selleks, et nendega suhelda pean võtma vaba päeva, mis vähendab minu töötasu. Tööandjale see ka ei meeldi, seega minu töökoht on samuti ohus. Äärmiselt kurnav on riigiametnikega suhelda. (V4)

Selleks, et abistada ohvrit tema teekonnal vägivallatu elu poole, vajavad ohvrid kõrvalist abi. Respondendid pidid kirjeldama, kas olemasolevad abistamiseks mõeldud teenused katavad lähisuhtevägivalla ohvrite vajadused ja on korraldatud nii, et olid kättesaadavad, ning pakkusid piisavalt tuge raskel hetkel. Vägivald on emotsionaalselt ohvrid ära kurnanud ja sageli võib abisüsteemides pakutavate erinevate teenuste meelde jätmine

osutada keeruliseks ülesandeks. Oluliseks peetakse ka teenuste kättesaadavuse korraldamist selliselt, et nendele ligipääs on tagatud peale tööpäeva lõppu.

Alguses kui suhtest lahkusid, tundsin et sain tuge. Olles suht ilma rahata ja riieteta ning kodutu siis sel hetkel oli igasugune abi suur abi. Varjupaigast sai mu kodu. Esimesed sotsiaaltöötaja ja lastekaitsetöötaja olid suurepäraseks ning tundsin ennast turvaliselt nii et hetkel mil vajasin kõige rohkem abi, siis seda ma ka sain. Hiljem kogesin, et teenuse kvaliteet on väga ametniku põhine. On neid kes võtavad asja südamega ja tõesti aitavad ja on neid kelle jaoks oled lihtsalt tülikas element. Nagu näiteks siis kui lähenemiskeelu rikkumisega pidevalt politseisse helistasin, ning mind seal mõnitati ning sama hulluks peeti kui mu vägivaldne laste isa. (V4)

Sageli tuli respondendi (V2, V3, V4, V5, V6, V7) vastusest välja olukord, kus saada olevad tugiteenused ei olnud ohvrit toetavad või jäi soovitud abi üldse saamata. Intervjuudes toodi välja (V3, V6, V7, V8), et ohvrid ei saanud tuge politseist ja ohvriabist, kuigi nende poole pöördui. Abi jõudis nendeni alles naiste tugikeskuse kaudu, mille tulemusel algas neil uus elu. Vastajad (V1-V8) tõid ka välja tugiteenuste ohukohad, milles jäi kõlama pigem kannatanuga manipuleerimine abi osutamise käigus ja ohvri suunamine vastu võtma isa poolt pakutud ettepanekuid. Üks vastanutest (V6) tõi välja puuduliku info liikumise ametkondade vahel, mis on ohvrile probleem, kuna igale ametnikule korduvalt oma loo üle jutustamine on kurnav traumas olevale inimesele.

Ei pakkunud. Sellisel kujul, kuidas toimub ohvri pidev jooksumine erinevate ametisikute vahel, kus ta peab saajale inimesel ühte ja sama lugu ümber jutustama, ei saagi ühtegi traumas olevale inimesele abi pakkuda. Osade ametnike poolt pakutud protsessis osalemine oli täiesti arusaamatu või vähemalt oleks siis võinud info ametnike vahel liikuda. (V5)

Intervjuudest selgus, et sageli ei pööra spetsialistid tähelepanu lähisuhtevägivallas oleva ohvri seisundile, mille tulemusel võib ohvri olukord veelgi enam kannatada saada. Respondendid (V3, V4, V6, V7, V8) tõid välja, et näiteks laste hooldus- ja suhtluskorra jagamisel ei pööratud mingit tähelepanu sellele, et eelnevalt oli toimunud peres vägivald. „/.../ Ei arvestatud. Kui ei ole kohtulikult mõistetud süüdi, siis ei huvitanud kedagi, et

laste isa oli vägivaldne.“ (V5) Probleemina tuuakse ka välja, et teiste riikide kohtulahenditega ei arvestata Eestis lähisuhtevägivalla lahendamisel (V4). Üks vastanutest (V7) tõi välja, et kohus ei arvestanud isa vägivaldse käitumisega ja et see võiks kuidagi mõjutada lapsi.

Enamiku respondentide (V2-V8) jaoks assotsieerus ametiasutustes abita jäämine taasohvristamisena sh toodi intervjuude käigus välja mitmeid taasohvristamise olukordi teenustel osalemise ajal. Üks vastaja (V2) kirjeldas olukorda, milles ta töötas ise lähisuhtevägivalla toimumise ajal politseinikuna, ning pöördus oma töökoha poole abi saamiseks. Politsei ohvri tööandjana ei osutatud talle vajalikku abi ja selline kogemus kannatu jaoks oli väga häiriv.

Olin sellel hetkel politseiametnik ja abi paludes sealt taasohvristati mind väga julmal viisil ning eksabikaasa ähvardused hävitada minu elu ja karjäär said teoks, sest ma ei olnud sellel hetkel ennast võimeline mitte mingil moel kaitsma ja tema kokku valetatud valed viisid lõpuks ka minu töökaotuseni, sest mind survestati sisekontrollipoolt nii palju ja ma andsin lõpuks alla, sest tundsin, et muudmoodi see ei lõpe.(V2)

Respondendid tõid sageli välja taasohvristamisena olukorra, kus vägivallatsejast eraldi elama asumine ei taganud neile vägivallavaba elu. „/.../ Ma elan küll eraldi juba mitu aastat, kuid tunnen, et ma ei ole veel vägivallast väljas. Seni kuni pean suhtlema laste pärast ametkondadega ja laste isaga olen ma kogu aeg taasohvristatud olukorras.“ (V8) Sageli (V2-V8) toodi esile asjaolu, et ametnik või spetsialist ei saanud aru ega mõistnud probleemi tõsidust, mille tulemusel tekkis olukord, mis raskendas veelgi enam kannatanu seisundit. Intervjueeritavate (V2, V4, V6, V7, V8) jaoks oli lapse isaga kohtumiste korraldamine ja ametnike poolt ohvri selles osalemiseks sundimine, väga tõsine probleem.

Korduvalt tundsin taasohvristamist. Kõige suurem probleem on see, kui ametiisik ei saa ise aru, mida tähendab üldse lähisuhtevägivald ja korraldab paele rünnakut ohvrile enda juures vägivallatsejaga koos kohtumisi siis võite ise ette kujutada, kuidas ohver ennast tunneb. Eriti olukorras, kui ohver saab aru ametniku käitumisest, et temaga juhtunut pisendatakse ja ei võeta üldse tõsiselt. Näiteks

peale psühholoogi juures käimist, sain peale seansi koos vägivallatsejaga teada, et me peaksime ikka veel proovima, kuna ta ju psühholoogi juuresolekul rääkis nii ilusasti kui väga ta minust hoolib? Seda oli vastik kuulata ja jättis psühholoogide pädevusest väga halva kogemuse. (V6)

Intervjuudes toodi sageli välja (V2-V8) taasohvristamised sotsiaalvaldkonna asutustes, samuti ei ole. Olukord nende hinnangul ei ole parem ka lepitusmenetluses osalemisel ja kohtutes. Enamikust intervjuudest (V3, V5, V6, V7, V8) käisid läbi olukorrad, milles kannatanu on avaldanud soovi enam vägivallatsejaga mitte kohtuda, siis ametiisikud sellega ei arvesta, ning survestavad ohvrit vägivallatsejaga kohtuma, mis mõjub neile traumeerivalt. Üks respondentidest (V7) kirjeldas temale spetsialisti poolt sellisel kohtumisel tehtud kohatud märkusi, ning vägivallatseja poolset ettearvamatut käitumist ametiasutuses ja mõjus ohvrile taasohvristavalt.

Alati tundsin. Eriti kui saadeti perelepitaja juurde. Seal ukse taga mehel oli võimalus mind lausa rünnata. Perelepitaja mõnitas mind mehe juuresolekul seansi jooksul. Kohtunik alandas mind kohtusaalis, kui esitas küsimusi selle kohta, et vastavalt minu haridusele ei ole ma võimeline kohtule ise vastama ja vajan seepärast esindajat. (V7)

Intervjuude käigus esitati respondentidele küsimus, kui pikalt kestis vägivaldsest suhtest väljumine, ning millisel abiosutaval teenustel toimus taasohvristamine. Vastanute (V2, V4, V5, V6, V7, V8) seas toodi välja liiga pikki menetluste käike ja nende tulemus ei too ohvri olukorrale leevendust, ega korva saadud kahjusid. Kannatanu jaoks on need menetlused väga kurnavad, ning selle käigus ei arvestata nende vajadustega. Üks vastanutest (V2) tõi välja eriti pika lahutusprotsessi, mis oli tema jaoks väga suurt piina valmistav kogemus. Respondendid (V2, V4, V5, V7, V8) kirjeldasid sageli olukordi, kuidas neid ei usutud menetluse ajal ja nende poolsed ütlused seati kahtluse alla, mille kaudu tundsid ohvrid end taasohvristatuna.

Vastasin juba eelmises vastuses, et väljaarvatud naiste tugikeskuses, kogu aeg kaheldi minu sõnades ja samal ajal toetati mehe tegusid ja väljaütlemisi. Tegemist on pedofiilia ja füüsiline vägivallaga minu vastu. Mees pääses kõigest puhtalt. Isegi ei kui ta ei saanud süüdivat otsust kohtus anti mulle mõista, et politseis,

lastekaitstes ja kohtus, et mees on tubli isa ja hoolib oma lastest. Taasohvristati kõigis neid ametkondades, kuhu ma laste kaitseks pöördusin. (V5)

Enamik vastanuid (V1-V8) tõid välja asjaolu, kuidas abi osutav ametiasutus pisendab sageli nende suhtes toime pandud vägivalda või seab kahtluse alla ohvri poolsed ütlused. Seetõttu tundsidki intervjuueeritavad, et abi saamise asemel hoopis suurendati nende vägivalda ajal läbielatud traumasid. Enamikule vastanutest (V2-V7) oli vägivaldsest suhtest väljumine pikk ja keeruline protsess, mille käigus puututi kokku väga erinevate ametiasutustega. Respondendid (V2, V4, V5, V6, V7) tõid välja, et suure hulga ametiasutuste puhul on taasohvristamise võimalus üpris kõrge, kuna ametiisikute oskused ja teadmised lähisuhtevägivallast on väga erineva tasemega.

Pea 7a tulin välja ja taasohvristamine toimus lastekaitstes, psühholoogi juures, kooli sotsiaaltöötaja juures. Ohvriabi teenusest ei saanud üldse aru, milleks see korraldati, kuna mingit abi me sealt ei saanud. Meid üritati läbi lastekaitse lepitusmenetluse saata, millest ma keeldusin, sest kuidas on võimalik saata pere, kus esineb lähisuhtevägivald lepitusmenetluse? Vägivallatseja kasutas minult väljapressimiseks ka Eesti riigi kohtusüsteemi abi ja kui oli saavutanud selle läbi oma tahtmise siis oli kohtunik pärast hädas, kuidas toimetada minuni hagi lõpetamise määrus. Kohtunik julges mind isegi ähvardada, sest tal oli vaja minule see määrus edasi toimetada. Eesti kohtusüsteem on parim seaduslik väljapressimise vahend ohvri kahjustamiseks, mida advokaadid kasutavad usinalt. (V6)

Täiendavalt toodi välja (V2, V4, V5, V6, V7) lepitusmenetluse, perelepituseteenuse ja pereteraapia sobimatus lähisuhtevägivalla lahendamiseks, kuna see protsess ei toimu vägivaldse suhte puhul võrdväärsete partnerite vahel. Intervjuust selgub, kuidas lähisuhtevägivalla ohvrid tajusid mõistmist ja arusaamist nende suhtes abi andmise protsessis ja kas neile tagati korduvaks ohvriks mitte-langemine või kas sellele üldse pöörduti tähelepanu. Enamiku vastajate (V1-V8) sõnul, sõltub arusaamine ja mitte taasohvristamine sellest, milline on ametiisiku teadlikkus, ning pädevus lähisuhtevägivallast.

Ilmselt sellepärast, et ma abi vajamise ajal mõistmist ja arusaamist sain väga vähe ametiasutusest, oli ka põhjus miks ma vägivallast välja tulin 7 pikka aastat. Alguses ei olnud mul isegi mingit infot, kus kohast abi saada ja kuhu pöörduda. Korduvaks ohvriks mitte langemist ei tagatud mitte kuidagi, välja arvatud naiste varjupaik ja politsei. Nendes asutustes töötasid tõesti väga hästi koolitatud spetsialistid. Kõige hullem on lähisuhtevägivallast välja tulemise ajal kokkupuude haridusasutustega, sest neil ole lähisuhtevägivalla ohvritega suhtlemisest õrnaaimugi ja nad ei oska üldse toetada lähisuhtevägivalla kogemusega lapsi. Üldiselt on ametnike teadmised perevägivallas toimuva kohta väga madalad ja ei ole normaalne, et ohver peab hakkama selgitama riigi palgal olevale ametnikule, mida tähendab lähisuhtevägivall ja mida ohver läbi elab selle käigus. (V6)

Mõistmaks taasohvristamise mõju ohvrile üldisemalt, palus töö autor kirjeldada, milline oli taasohvristamise mõju neile riiklikes tugisüsteemides lähisuhtevägivallast väljumise ajal. Sageli kirjeldasid vastajad (V2-V8) abituse ja löödud olemise tunnet, mis pani neid mõtlema abi küsimisest loobumise peale. Lisaks oli taasohvristamise tagajärjeks reaalne oht ohvri elu ja tervisele. Eriti suureks probleemiks toodi, kui taasohvristamine toimus mitmes erinevas asutuses (V2, V4, V5, V6, V7).

Ma olin alguses sellest täiesti šokis, sest abi andmise asemel tehti hoopis meie olukord täielikuks põrguks. Ma imestan siiani, et vägivallatseja mind päriselt maha ei löönud, kuna ametisikute rumal käitumine ajas vägivallatseja veel vihasemaks. Mitte ühtegi ametnikku ei huvitanud meie turvalisus ja ometi oli teada, et me veel viibisime vägivallatsejaga ühe katuse all. Ühe kooli poolt korraldatud isaga kohtumise järel hakkas mul nii halb olla, et ma olin sunnitud kiirabi endale kutsuma. Mul tekkis täielik masendus, et ma ei pääsegi vägivallatseja juurest ära, sest mul ei ole mitte kusagilt abi võimalik saada. See mida tehakse ametiasutuses ohvriga, ei ole normaalne ja tuleb kiiremas korras korda teha Eesti riigis! (V6)

Vastajad (V1-V8) tõid välja, et abi osutamise kvaliteet on nagu loterii ja sõltub tihti sellest, kui hästi spetsialist lähisuhtevägivalla teemal on koolitatud. Lisaks selgus intervjuu käigus, et spetsialistide käitumine ei ole alati ohvritega ühesugune. Üks ohvritest (V7) kirjeldas, kuidas ametnik käitus temaga silmakirjalikult ja soovis temast

koguaeg vabaneda. Lastekaitsetöötaja käitus ametnikule mittekohaselt, flirtides laste ja isa kohtumise ajal isaga, mis pani ohvri selles olukorras halvasti tundma.

Samuti toodi intervjuudes välja, et ohvrite (V1-V8) mõjub vägivaldses suhtes elamine vaimsele tervisele halvasti, mille tagajärjel võivad nad olla stressist tulenevalt väga ärritunud. Puudulik traumateadlikkus, ning spetsialisti oskus sellega mitte arvestada, võib olukord kergelt väljuda kontrolli alt selle tagajärjel. „/.../ Minu sõnu ei usutud, mind peeti liigselt ärrituvaks ja nõrga vaimse toimetulekuga ja rahulolematuks kuna ma ei nõustunud sellega, mis mees mulle peale surus.“ (V8)

Mõistmaks ametnike hoiakuid ohvrite suhtes üldisemalt, soovis autor välja selgitada, kas ohver võis tunda vahel, et on tema suhtes toime pandud kuriteos ise süüdi. „/.../ Pidevalt. Räägiti paaris tantsimisest ja sellest, et mina ilmselt ei oska teist inimest mõista. Minu sõnu seati pidevalt kahtluse alla.“(V5) Vastajad lisasid juurde, et selline spetsialistipoolne hoiak paneb toime pandud vägivalda osas vastutuse ohvrile, mille kaudu antakse mõista, et ohvri käitumisest sõltub vägivallatseja poolt toime pandud vägivald. Sageli (V2-V8) toodi välja asjaolu, kus ohvri ütlustes kaheldakse, sest vägivallatseja tundub meeldiv ja jätab endast spetsialistidele väga hea esmamulje.

Politsei oli alati kahtlev minu sõnades, lastekaitse toonitas alatasa isa õigusi ja seda, mida lapse isa minu kohta rääkis (ma olen närviline, ei mõista nalja, ei suuda last kasvatada, ei tule kodutöödega toime). Räägiti mingist oskusest konflikte lahendada ja sellest, et kuna mina olen kodune ja mees teenib, siis tal ongi rohkem õigusi. (V4)

Enamik uuringus osalejad (V3-V8) tõid esile, et neil oli sageli probleeme ametnike hoiakutega ja oluliseks peeti välja tuua, et spetsialistid valivad sageli osapoole, kuigi näiteks lastekaitse peaks oma töös olema erapooletu. Respondendid (V4, V5, V6, V7, V8) tõid välja olukorrad, kus vägivaldne partner soovis ohvri üle kontrolli saamiseks, eemaldada kannatanu lähedastest ja tugivõrgustikust. Vastajad (V3-V8) tõid välja, et tugisüsteemis töötavad spetsialistid ei osanud seda märgata, kuigi see oli nende turvalisuse seisukohast tähtis. Kui ohver on eraldatud ja ta ei saa lähedaste või tugivõrgustikuga suhelda, siis abi temani ei jõua.

Intervjuus paluti lähisuhtevägivalla ohvritel teha ka ettepanekuid spetsialistidele ohvrite paremaks toetamiseks ja võimaliku taasohvristamise vältimiseks. Vastajad tõid välja, et kõige enam oodatakse spetsialistidelt paremat lähisuhtevägivallavaldkonna valdamist (V1-V8). Respondendid (V2-V7) leidsid, et koolitada tuleb rohkem spetsialiste, kuna peres toimuvat vägivalda on meie ühiskonnas palju ja ohvritele mõeldud abi ei ole piisav, mis tagab turvalise elu. Lisaks toodi välja (V4-V8), et lepitusmenetlus vägivaldse suhte puhul ei tule kõne allagi, kuna vägivaldses suhtes pole pooled võrdsed. Oluliseks peeti ka erapooletust tugiteenuste osutamisel (V2, V4, V5, V6, V7). Ühes intervjuus (V4) jäi kõlama trauma teadlikkuse vajalikus spetsialistide poolt.

Lähisuhtevägivalla ohvritega ei või tegeleda isikud, kelle puudub lähisuhtevägivalla alane koolitus sh ka kohtunikud. Traumas tulnud inimesel on oma rütm ja vajadus traumast taastuda, erinevate ametiasutuste vahel ohvri jooksumine on ohvri kurnamine ja ei aita teda mitte kuidagi. Riik peab looma süsteemi, kus vägivallatseja vastutab oma tegude eest, täna Eestis see täiesti puudub, ükski kurnatud ohver ei ole valmis tingimisi karistuse nimel kulutama mitu aastat kohtus käimiseks. (V6)

Läbi viidud intervjuudest jäi kõlama, et lähisuhtevägivald vajab rohkem tähelepanu, kuna see on oma olemuselt väga keeruline, ning koolitamine ja spetsialiseerumine on oluline selles valdkonnas töötavatele spetsialistidele. Olukorras, kus ohvrid tunnevad lähisuhtevägivalda unikaalse kogemuse kaudu paremini, kui riiklikes tugisüsteemides töötavad spetsialistid, vajab Eesti olulisi muutusi selles valdkonnas. Ohvrid vajavad riigi tugisüsteemides töötavate spetsialistide mõistmist, lugupidamist ja tuge, et vägivallast lahkudes saaksid lapsed elada vägivallavaba elu.

Menetlusprotsessid on sageli liiga pikad ja kurnavad ohvrile, ning nende õiguslik tagajärg ei too leevendust, ega korva tekitatud kahjusid. Enim toodi välja ametnike paljusust, kus igakord tuleb vägivaldne kogemus ikka ja jälle uuesti üle rääkida, kuigi sellise info liikumine peaks toimuma ametkondade vahel. Taasohvristamist ning ohvrile vägivalla toimumise eest vastuse panemist kogeti mitmel erinevatel teenustel. Probleemidena toodi esile ka info teenuste puudumise kohta ja neile ligipääsetavus.

2.3. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Viimasel ajal on ühiskonnas järjest enam hakatud tähelepanu pöörama lähisuhtevägivalla tagajärgedele, mis mõjutava ohvreid veel aastaid pärast vägivaldsest suhtest väljumist. (Council of Europe, 2006) Uurimusküsimustele vastuste leidmine lähisuhtevägivalla ohvrite seas tõi välja teooriat kinnitavaid asjaolusid, mida edaspidi on võimalik arvesse võtta teenuste paremaks muutmisel. Perekonnas toimuva vägivald rikub isiku õigust elada turvalist ja vägivallavaba elu. Peresisesel vägivallal on otsene mõju lastele ja erinevatele eluvaldkondadele, ning see võib edasi kanduda järgnevatele põlvkondadele. (Costello & Greenvald, 2022, lk 7) Kogutud info põhjal selgus, et vägivald piirab ohvrite inimõigusi, mis omakorda mõjub halvasti peres olevatele lastele.

Lähisuhtevägivald ei toimu ainult kahe inimese vahel, vaid sellest on mõjutatud kogu mikrotasand, näiteks lapsed, ning eakad vanemad, kelle kaudu jõuab see kooli, politseisse, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeasutustesse, ning õigussüsteemi, mõjutades seeläbi makrotasandit. (Rakovec-Felser, 2014, lk 66) Teadliku lähisuhtevägivalla märkamise vajalikkuse tõid välja ka uuringus osalejad. Sageli tundub olevat probleem olemasolevate teadmiste tarvitusele võtmine praktikasse, kuna ei märgata vägivallatseja poolset sundkontrolli ohvri elu üle, mis mõjutab ka kõiki teisi peres olevaid liikmeid.

Intervjuudes selgus, et süsteemis lähisuhtevägivalla teadmisi mitte omav spetsialist mõjutab oma tegevusega või tegevusetusega perevägivalla osapooli, millel võivad olla tagajärjed, mis ei too lahendust vägivalla lõppemiseks perekonnas. Eelnevalt läbi viidud uuringud tõid välja, vägivallatsejale kontrolli säilitamise võimaluse jätmise oma endise elukaaslase üle, et teda vajadusel karistada pärast lahkuminekut, mida kasutavad manipuleerivad vanemad sageli laste kui ka spetsialistidega. (Thiara & Gill, 2012, lk 41)

Lähisuhtevägivalla juhtumid on oma olemuselt keerukad ja kokkupuutudes erinevate ametiasutustega peaks võtma arvesse kuriteoohvri olukorda ja esmavajadusi, mis annaks ohvrile võimaluse olukorrast taastumiseks. Kuriteoohvreid tuleb kaitsta uuesti korduva ohvriks langemise ja hirmutamise, ning kättemaksu eest. (Euroopa Parlament ja nõukogu direktiiv..., 2012, lk 5) Käesolevas uuringus selgus, et korduvaks ohvriks langemine, on Eestis abi ostutavates tugisüsteemides probleem ja ohvrid ei ole taasohvrustamise eest kaitstud. Intervjuudes toodi välja pikad, ning kurnavad menetlused, mille õiguslik

tagajärg ei too leevendust, ega korva kannatanule tekitatud kahjusid. Politseisse või ohvriabisse pöördumisel kannatanule abi mitte osamine, halb info liikumine ametnike vahel ja nende erapooletus, mis mõjutab ohvri vaimset- ja füüsilist tervist.

Hoolekandeprogramm 2022-2025 toob välja, et ohvriabiteenus ei ole küllaldaselt kättesaadav ja paljud kuriteo- ja lähisuhtevägivalla ohvrid jäävad seetõttu teenusest ilma. (Sotsiaalministeerium, 2021, lk 6). Käesolev uuringus selgus, et abiteenustele pääsemine on problemaatiline, kuna need on kättesaadavad tööajal, mis on taksistuseks abivajajale inimesele tööl käimise tõttu. Lastekaitseaduses (2014) § 6, tuuakse esile lastekaitse tegevuse olulisus lapse õiguste, heaolu ja arenguga seotud riskide ennetamisel ja võimaliku ohu olukorra võimalikku varajast märkamist, mis võib olla tingitud lapse väärkohtlemisest või tuleneda tema kasvukeskkonnast. Ohvrid kirjeldasid intervjuudes, kuidas ametnik on sageli erapoolik ja valib olukorra lahendamisel poole, mis omakorda on takistuseks vägivaldse suhte lõppemisel.

Lastekaitseaduse § 7 (2) toob välja riigi ja kohaliku omavalitsuse kohustuse abistada lapsevanemat või last hooldavat isikut, et tagada lapse õigused ja heaolu, mis jääb sageli täitmata, kui ohvriks jääb pöördumisel ametiasutuse poole abi saamata. Käesoleva uuringu tulemused tõid välja olulised kitsaskohad olukordade lahendamisel abisüsteemides, kus on esinenud lähisuhtevägivald. Neis lahendustes ei ole ohvri ega laste õigused tagatud ja sageli saab lastest lahku kolimise järgselt vägivallatsejatele ohvriga manipuleerimise vahend, millele kahjuks spetsialistid ei oska tähelepanu pöörata.

Ilves (2021, lk 46–47) tõi läbi viidud uuringus välja, et sageli politsei ei näita ohvri suhtes üles arusaamist ja kaastundlikkust, ning paneb süü ohvrile vägivaldse sündmuse toimumise eest, ning ei registreeri kannatanu poolt esitatud avaldust politseile. Negatiivseid kogemusi politsei töö osas toob välja ka käesolev uuring, samas tundub see olevat pigem ametiisiku hoiakutest sõltuv ja mille läbi ei saa üldistada, et taasohvristamine esineks kõigis politsei asutuses. Kuriteoohvritele pärast vägivalla ohvriks langemist, osutataval abil ja toetusel on oluline roll, et vähendada toime pandud kuriteo mõju tagajärgi. (Jontson-Way & O`Sullivan, 2016, lk 13)

Käesolev uuring selgus, et kohtumenetluses või lepitusmenetluses osaleva ohvri suhtes halvustavate hoiakute või hinnangute andmine hariduse kohta mõjub kannatanule

taasohvitsavalt ja ei ole kohane käitumine ohvri suhtes. Oja (2015, lk 64) toob läbi viidud uuringu kaudu välja, et sageli heidetakse kohtumenetluses kannatanutele ette, et nende enda käitumine oleks nagu õigustavaks asjaoluks, et panna ohvri suhtes toime vägivald ja ohvri mittesobiv käitumine omakorda vähendab tema poolt antud ütluste tõsiselt võetavust.

Lähisuhtevägivalla toimepanijad saavad kasutada sundivat kontrolli oma laste suhtes pärast lahku kolimist, sest vägivallatseja võib jätta väljaspool kodu ametiisikutele ja kogukonnale suurepärase isa mulje, sama ajal varjates enda sunniviisilist kontrollivat käitumist oma lähedaste suhtes. (Katz *et al.*, 2020, lk 318) Uurimistulemustest selgub, et riigi poolt jätkuva sundiva kontrolli kasutamise võimaldamine vägivallatsejale, ei taga ohvrite õigust elada turvalist elu, ilma vägivallata. Lahkumine ja lahkuminekule järgnev periood on naiste ja laste jaoks kõige ohtlikum aeg, mis võib halvimal juhul lõppeda ka surmaga. (United Nations, *n.d.*) Selles kontekstis jättes vägivaldsele vanemale laste kaudu kontakt ohvritega, saab sellest jätkuv väärkohtlemise vahend, mis kahjustab endiselt kannatanute turvalisust.

Lapsi kasutatakse lahutuse järgselt vägivalla teostamise vahendina, mis hõlmab endast ohvriga kontakti hoidmise võimalust, vägivalla kasutamist ja ahistamist, sellele lisaks kasutavad vägivallatsejad osavalt ära õigussüsteemi, algatades pidevaid uusi kohtuvaidlusi, mille abil saavutada enda eesmärk. (Thiara & Gill, 2012, lk 17) Antud uuringus toodi vastanute poolt seda korduvalt esile ja sellise võimalusega mitte arvestamine, on abi osutavates tugisüsteemides tõsine probleem, kuna selle kaudu toimub riigi kaasabil ohvrite taasohvristamine, mille tulemuseks on ohvrite elamine jätkuvalt vägivalla all.

Lähisuhtevägivalla ohvrid kogevad sageli väärkohtlemist ja traumeerimist abi osutavates ametiasutustes, mis koosneb peamiselt juriidilistest, tervishoiu- ja sotsiaaltöö, ning haridusasutustest. Sageli ohvrit ei kuulata, ei usuta ega võeta tema muret laste pärast tõsiselt. (Monk, 2017, lk 183) Käesolev uuringu tulemus tõi välja ohvrite korduvat traumeerimise süsteemides, mis seisneb ohvrite mitte kuulamises ja uskumises. Eesti kohtutes tehtud kohtulahendite analüüsis tuuakse välja, et kohtud püüavad sageli olla osapoolte lepitajad, suunata erinevatele nõustamistele, ning abistavad osapooli

kokkulepete tegemisel. (Lillsaar, 2013, lk 10) Intervjuudes respondendid rõhutasid, et osapoolte lepitamisel, nõustamisel ja kokkulepete tegemisel ei ole märkimisväärset tulemust, sest peale kohtu-või lepitusmenetluse toimumist, jätkub ohvri elus vägivald endiselt. Ohvriga peamiseks manipuleerimise vahendiks saab laps, kelle kaudu on võimalik jätkuvalt kontrollida kannatanu elu.

Lastelt info saamine ja vägivalda tundmine ei ole kohtunikele ka lapsi esindavatele advokaatidele jõukohane, sest neil puuduvad tihti selle alased teadmised. Lastekaitse töötajate teadmised perekonnaseadusest ja vägivallast perekonnas on puudulikud ja tihti ei osata seda tähele panna (Espenberg *et al.*, 2013, lk 9) Käesolevas uuringus toodi sageli esile lähisuhtevägivalda ohvrite mure seoses spetsialistide sobivusega temale antud tööülesannete täitmisel, kuna tihti tuli abi andmise käigus ametnikule selgitada, mida tähendab lähisuhtevägivald ja mida see ohvrile põhjustab.

Uuringu käigus selgus, et taasohvrastamise tagajärjeks on ohvrile abituse tunde tekitamine, mis pani neid mõtlema abi küsimisest loobumise peale ja mis on otsene oht ohvri elule, ning tervisele. (Espenberg *et al.*, 2017, lk 9) Vägivallatseja meeldiv käitumine ja jätab endast spetsialistidele väga hea esmamulje, ning selle tagajärjel valib ametiisik poole, mille tulemusel kuriteo sündmuse mõju ohvrile veelgi võimendub. Töö autor leiab uuringu tulemustest lähtuvalt, et sellised olukorrad oleks välditavad, kui valdkonnas töötavad spetsialistid läbivad enne tööle asumist lähisuhtevägivaldalaalased koolitused ja lähisuhtevägivaldaga töötajatel on erialane spetsialiseerumine, mis tagab pideva tööpraktika.

Tuginedes uurimistulemustele, teeb töö autor ettepanekud Justiitsministeeriumile ja Sotsiaalkindlustusametile kuriteo tagajärjel kannatanute taasohvrastamise ennetamiseks:

Justiitsministeeriumile:

- lindistada esimene menetlustoiming lähisuhtevägivalda ohvriga, ning seda materjali kasutatakse kogu õigustoimingute vältel sh ka kohtus. See tagab ohvri võimalikult vähese traumeerimise kuriteo järel ja aitab ennetada võimalikku taasohvrastamist õigustoimingute, ning abi andmise protsessi käigus;

- alkatada seaduseelnõu perevägivalda kriminaliseerimiseks, et viia Eesti seadusandlus vastavusse Istanbuli konventsiooniga, mis tagab ohvritele nende õigused, ning on abiks taasohvristamise vältimiseks;
- teha riigi poolt rahastatav õigusabi kättesaadavaks lähisuhtevägivalda ohvritele;

ja Sotsiaalkindlustisameti psühhosotsiaalse toe talitusele:

- määrata ohvritele kindel kogemusnõustaja või tugiisik, kes on juhtumikorraldaja ja vastutav isik, et vähendada ohvri traumeerimist lähisuhtevägivalda ajal või sellest väljumisel. See on abistav meede ennetamiseks taasohvristamist abi andmise protsessis;
- tagada lähisuhtevägivalda ohvritele piisav info abisaamise võimaluste kohta sotsiaaltöötajate juures, lastekaitstes, koolides.

Analüüsidest intervjuu tulemusi, jõudis lõputöö autor järeldusele, et riiklike tugisüsteemides ei ole taasohvristamine välistatud ja selle ennetamisele ei pöörata piisavalt tähelepanu. Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et uuringule seatud eesmärk täideti ja uurimisküsimused said vastuse. Töö autor on seisukohal, et uuringus osales vaid väike osa lähisuhtevägivalda ohvreid, kes on riiklike tugisüsteemides osalenud ja suurema valimi puhul võivad olla uuringu tulemused teistsugused. Samal ajal vajab antud teema edaspidi põhjalikumaid uuringuid, sest uuringu tulemusena selgus, et Eesti riiklikes tugisüsteemides esineb ohvrite taasohvristamist, ning sellel on otsene mõjutab ohvrite edasisele elule.

KOKKUVÕTE

Lähisuhtevägivald on jätkuvalt ühiskonnas tõsine probleem, mille kaudu rikutakse inimõigusi, ning endiselt püütakse erinevate uuringutega leida vastuseid selle probleemi ennetamiseks ja lahendamiseks. Enamus kehalisest väärkohtlemisest pannakse toime perekonnas, ning kahjuks on Eesti kehalise väärkohtlemise poolest Euroopas esimeste seas. Lähisuhtevägivallal on väga halb mõju ohvrile tervisele, mis võib lisaks kaasa tuua ka negatiivse tervisekäitumise. Lastelt, kes peavad kasvama kodudes, kus pidevalt tuleb tunda hirmu, kandub vägivaldne käitumine hiljem edasi nende täiskasvanuella. Sageli ei piirdu lähisuhtevägivald ainult lähisuhte partneri väärkohtlemisega, vaid hõlmab endas ka kodus elavate laste ja eakate vanemate väärkohtlemist.

Lähisuhtevägivald on kuriteo liik nagu igasugune muu kuritegu, mida täielikult likvideerida pole võimalik, samas mida paremini selles valdkonnas teha ennetustööd ja koolitada valdkonnas töötavaid spetsialiste, seda suurem võimalus on vähendada selle kuriteo tagajärjel kannatanud inimeste arvu. Lähisuhtevägivald on tihti ohvrile pöördumatute tagajärgedega ja õigeaegse sekkumise korral väheneb seeläbi majanduslik kulu riigile. Eesti kohtupraktikas on nimetatud naistevastast vägivalda paarikonfliktiks, milles mõlemad on süüdi ja vastutavad võrdselt. Kuigi peretülisid tuleb ette igas perekonnas, siis lähisuhtevägivald on süsteemne ja planeeritud tegevus. Riigi tugisüsteemide oskused ohvrile vägivallast väljumisel abi pakkuda, on oluliseks teguriks vägivalla vabale elule peale vägivaldsest suhtest lahkumist.

Antud lõputöö teoreetilises osas toodi välja lähisuhtevägivalla olemus ja selle mõju ohvrile, ülevaade Istanbuli konventsioonist ja ohvrile abisüsteemidest Eestis, ning anti ülevaade taasohvrustamisest, ning selle mõjust ohvrile. Töö sisuline osa kirjeldas uuringut, mille tulemuse saamiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit. Käesoleva uuringu valim koosnes lähisuhtevägivalla ohvritest, kes olid kasutanud riigi tugisüsteemi

teenust ja andmete kogumiseks viidi läbi kaheksa poolstruktureeritud intervjuud, mida analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsiga.

Lähisuhtevägivallast väljumine kestab keskmiselt kaheksa aastat, vägivalla toimepanijaks on suuremas osas mehed, ning kuriteo kannatajateks naine ja laps. Perekonnas esinev vägivald põhineb soostereotüüpidest tulenevatel naiste ja meeste ebavõrdsetel võimusuhetel, ning selle kuriteo tagajärjed avaldavad ohvrile elukestvat mõju. Kuriteoohvrit tuleb kaitsta uuesti ohvriks langemise eest, et vältida tema õiguste täiendavat rikkumist. Ohvritele osutatav abi kuriteo ohvriks langemise järel, on olulise tähtsusega kuritegevuse mõju vähendamisel ühiskonnas.

Vanemale hooldusõiguse määramisel tuleb arvestada lapse huvidega lähtudes peres eelnenud lähisuhtevägivallast. Tervishoiutöötajatel on oluline roll varjatud vägivalla all kannatavate ohvrite avastamisel, kuna sundiva kontrolli all elav kannatanu ei pääse tugiteenustele ligi. Vägivaldne vanem oma manipuleeriva käitumisega võib jääda märkamatuks isegi professionaalidele. Šovinistlikud hoiakud ühiskonnas vähendavad naistevastase vägivalla tõsidust, ning mõjutavad kõiki otsuseid, mis vähendaksid toimepandavat vägivalda perekonnas.

Teoreetilise osa kokkuvõttest selgub, et taasohvristamine tugisüsteemides on kogu maailmas laialdaselt levinud, kuid tänu teadvustamisele, on hakatud selle probleemiga järjest tõsisemalt tegelema. Taasohvristamine abisüsteemides peale esmakordseks ohvriks langemist, milles ohver tunneb, et teda ei võeta tõsiselt, on sage põhjus, mis võib viia ohvri tagasi lähisuhtevägivalda. Peres toime pandava vägivalla mõju ulatub lastest kuni kooli ja pere tugisüsteemideni, millega peavad arvestama abi osutavad spetsialistid.

Uuringu tulemusena selgus, et Eestis esineb taasohvristamist riigi poolt pakutavates toetussüsteemides ja nendeks põhjusteks on spetsialistide madal teadlikkus lähisuhtevägivalla olemusest, ohvrite liigne kurnamine erinevate ameti asutuste vahel, halb asutuste vaheline info liikumine, kesine traumateadlikkus ohvri abistamisel ja spetsialistide ning teenuste kättesaadavus. Sageli ei usuta ohvrit, ning ei pöörata tähelepanu peres toimuvale lähisuhtevägivallale laste hooldusõiguse jagamisel. Tuginedes uuringu tulemustele saab öelda, et tihti ei lõpe lähisuhtevägivald vägivallatsejast lahku kolimisega, vaid jätkub edasi ohvrite elus, kus kohtu tegevuse tõttu

saab vägivallatseja ohvri elus jätkuvalt vägivalda kasutada. Probleemiks ja ohukohaks vägivallast väljumisel võib osutada abi mitte saamine ametiasutusest, kuhu pööruti ja ressursside puudumine, kuna vägivallast väljumine on materiaalselt, emotsionaalselt, ning ka sotsiaalselt väga kulukas protsess. Ohvritele pakuvad kindlat tuge peamiselt naiste tugikeskused.

Uurimisküsimusele, millised on taasohvristamise põhjused riigi poolt pakutavates toetussüsteemides vastates töid respondendid välja, et taasohvristamine toimus ohvrile vägivalda eest vastutuse seadmisega, ohvrile kohatute märkuste tegemise, ohvritele abi mitte osutamise, ressursside puudumise, ohvri surveamine ja vägivallatsejaga suhtlema sundimisega, ning kohtusüsteemi kasutamise ja majanduslikuks vägivallaks. Uurimisküsimuse, kuidas taasohvristamine mõjutab ohvrit tema traumast taastumise ajal, vastustes selgus, et ohvritele pöördumisel mitte abi osutamine, surveamine ja vägivallatsejaga suhtlema sundimine, ei too loodetud vägivalda katkemist. Selline tegevus mõjub negatiivselt ohvri vaimsele tervisele, ning pärsib vägivallatu elu poole püüdemist.

Uurimistulemustest lähtuvalt tehakse Justiitsministeeriumile ettepanekud: lindistada esimene menetlus toiming lähisuhtevägivalda ohvriga, ning seda materjali kasutatakse kogu õigustoimingute vältel sh ka kohtus; algatada seadus eelnõu perevägivalda kriminaliseerimiseks, et viia Eesti seadusandlus vastavusse Istanbuli konventsiooniga, mis tagab ohvritele nende õigused, ning on abiks taasohvristamise vältimiseks; teha riigi poolt rahastatav õigusabi kättesaadavaks lähisuhtevägivalda ohvritele. Samuti tehakse ettepanekud Sotsiaalkindlustusameti psühhosotsiaalse toe talitusele: määrata ohvritele kindel kogemusnõustaja või tugiisik, kes on juhtumikorraldaja ja vastutav isik, et vähendada ohvri traumeerimist lähisuhtevägivalda ajal või sellest väljumisel; tagada lähisuhtevägivalda ohvritele piisav info abisaamise võimaluste kohtasotsiaaltöötajate juures, lastekaitstes, koolides.

Kokkuvõttes saab tõdeda, et antud lõputöö eesmärk sai täidetud ja püstitatud uurimisküsimustele leiti vastused. Uuringu tulemustest selgus, et lähisuhtevägivald ja taasohvristamine on jätkuvalt aktuaalne probleem ühiskonnas, ning võimalusel kaalub töö autor antud teema edasi uurimist, kaasates selleks suurema valimi.

VIIDATUD ALLIKAD

- Against Violence and Abuse, (2013). *Information for Local Areas on the change to the Definition of Domestic Violence and Abuse*. Home Office. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/142701/guide-on-definition-of-dv.pdf
- Albrant, M. (2017, 30. juuni). Kas naistevastane vägivald on pseudoprobleem või karm tegelikkus? *Sirp*. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/kas-naistevastane-vagivald-on-pseudoprobleem-voi-karm-tegelikkus/>
- Bengtsson, M., (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2016, Pages 8-14 <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
- Bjørnholt, M. (2019). The social dynamics of revictimization and intimate partner violence: an embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90–110. <https://doi.org/10.1080/14043858.2019.1568103>
- Clements, K. A. V., Sprecher, M., Modica, S., Terrones, M., Gregory, K., & Sullivan, C. M. (2021). The Use of Children as a Tactic of Intimate Partner Violence and its Relationship to Survivors' Mental Health. *Journal of Family Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00330-0>
- Costello, K., & Greenwald, B. D. (2022). Update on Domestic Violence and Traumatic Brain Injury: A Narrative Review. *Brian Sciences*, 12(1), Article 122. <https://doi.org/10.3390/brainsci12010122>
- Council of Europe. (2006). *Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims*. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afa5c

- Council of Europe. (2011). Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. *Council of Europe Treaty Series*, 210. <https://rm.coe.int/168008482e>
- de Jesus Santos Nascimento, C.T., de Oliveira, M. N., Vidigal, M. T. C., Inocêncio, G. S. G., de Andrade Vieira, W., Franco, A., Ferreira, M. C., & Paranhos, L. R. (2022). Domestic Violence against Women Detected and Managed in Dental Practice: a Systematic Review. *Journal of Family Violence*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00351-9>
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction. The Discipline and Practice of Qualitative Research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3rd ed., pp. 1–32). SAGE Publications.
- Espenberg, K., Kiisel, M., Lukk, M., Soo, A., Themmas, A., Themmas, E., & Villenthal, A. (2017). *Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuring*. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuriteoohvrite_kaitse_ja_kohtlemine_ptk2ja3_teoreetilised_lalhtekohad.pdf
- Espenberg, K., Soo, K., Beilmann, M., Linno, M., Vahaste, S., Göttig, T., Uusen-Nacke, T., (2013). *Vanema hooldusõiguse määrmise uuring. Lühikokkuvõte*. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/hooldusõigus_luhikokkuvote_loplik.pdf?fbclid=IwAR2gVRBRfTGeMnLTfeXZicQpP-tJXMYpveODVNXLTJ-ykMFzcT52AtiDvpA
- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1–4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Euroopa Nõukogu. (2016). *Seletuskiri: Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde*. http://www.enu.ee/lisa/611_Istanbuli%20seletuskiri.pdf
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. (2012). *Euroopa Liidu Teataja*, L 315, 57–73.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ohvrite_direktiiv.pdf

- Fagerlund, M., Houtsonen, J., Notko, M., & Husso, M. (2022). Conceptualising Violence in Close Relationships: Discrepancies Between Police Conceptions and the Letter of the Law in Finland. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 28, 37–56. <https://doi.org/10.1007/s10610-020-09448-1>
- Gilchrist, E. A., Johnson, A., McMurrin, M., Stephens-Lewis, D., Kirkpatrick, S., Gardner, B., Easton, C., & Gilchrist, G. (2021). Using the Behaviour Change Wheel to Design an Intervention for Partner Abusive Men in Drug and Alcohol Treatment. *Pilot and Feasibility Studies*, 7, Article 191. <https://doi.org/10.1186/s40814-021-00911-2>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta*. Medicina.
- Hopman, M. J. (2021). Covert Qualitative Research as a Method to Study Human Rights Under Authoritarian Regimes. *Journal of Human Rights Practice*, 13(3), 548–564. <https://doi.org/10.1093/jhuman/huab056>
- Ilves, H. M. (2021). *Naistevastase vägivaldla ohvrite kaitse probleemaatika kohtueelse kriminaalmenetluse staadiumis* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Õigusteaduskond]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/72669>
- Jimenez, A. (2019). The Effects of Emotional Abuse and Neglect in Adulthood. *North Texas Journal of Undergraduate Research*, 1(1), 1–4. <https://journals.library.unt.edu/index.php/undergrad/article/view/74/44>
- Johnston-Way, S., & O’Sullivan, S. (2016). Recognizing the role of victim supports in building and maintaining healthy and safe communities. *Journal of Community Safety & Well-being*, 1(2), 12–15. <https://doi.org/10.35502/jcswb.10>
- Justiitsministeerium. (2021). *Vägivaldaennetuse kokkulepe 2021–2025*. <https://www.just.ee/media/1234/download>
- Karistusseadustik. (2001). *Riigi Teataja I*, 61, 364; *Riigi Teataja I*, 21.05.2021, 9. <https://www.riigiteataja.ee/akt/121052021009>
- Katz, E., Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2020). When Coercive Control Continues to Harm Children: Post-Separation Fathering, Stalking and Domestic Violence. *Child Abuse Review*, 29(4), 310–324. <https://doi.org/10.1002/car.2611>

- Kaugia, S. (2020). Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda. *Riigikogu Toimetised*, 42, 189–200. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2020/12/Kaugia.pdf>
- Kuusik, (2022, 15. veebruar). *Sõnastik. Ohvrisüüdistamine*. Feministeerium. <https://feministeerium.ee/sonastik-ohvrisuudistamine/?fbclid=IwAR0z5tK6mnyYtmSe2-feEdleXxUHoXTwEkAV8ZJSbmYAecgZ6WZZpt5GFds>
- Laasik, T. (2019, 19. september). *Riiklikult toetatud vägivald*. Eesti Rahvusringhääling. <https://www.err.ee/981911/tambet-laasik-riiklikult-toetatud-vagivald>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Sulesepp.
- Lastekaitseeadus. (2014). *Riigi Teataja I*, 06.12.2014, 1; *Riigi Teataja I*, 12.12.2018, 49. <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049>
- Lillsaar, M. (2013). *Ühise hoolduse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. Kohtupraktika analüüs*. Riigikohus. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2013/hooldusõiguse_lopetamine_ja_yleandmine_analyys_m.lillsaar.pdf
- Meyer, S. (2016). Still blaming the victim of intimate partner violence? Women's narratives of victim desistance and redemption when seeking support. *Theoretical Criminology*, 20(1), 75–90. <https://doi.org/10.1177/1362480615585399>
- Monk, L. (2017). *Improving Professionals' Responses to Mothers who Become, or are at Risk of Becoming, Separated from their Children, in Contexts of Violence and Abuse* [Doctoral thesis, Coventry University]. EThOS. <https://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.775063>
- Naderifar, M., Goli, H., & Ghaljaie, F., (2017). Snowball Sampling: A Purposeful Method of Sampling in Qualitative Research. *Strides in Development of Medical Education*, 14(3), Article e67670. <https://doi.org/10.5812/sdme.67670>
- Ohvriabi seadus. (2004). *Riigi Teataja I*, 2, 3; *Riigi Teataja I*, 06.05.2020, 22. <https://www.riigiteataja.ee/akt/OAS>
- Oja, K. (2015). *Lähisuhtevägivaldajuhtumite menetlemise materiaali ning menetlusõiguslik regulatsioon Eesti õigussüsteemis Istanbuli konventsiooni kontekstis* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Õigusteaduskond]. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/47766>

- Orav, (2021, 05. aprill). Julm tõde: Eestis esineb rohkem perevägivalda kui mujal Euroopas. *Eesti Päevaleht*. https://epl.delfi.ee/artikkel/93037961/julm-tode-eestis-esineb-rohkem-perevagivalda-kui-mujal-euroopas?fbclid=IwAR1sKfkTuSc3UWR5YLW1EcLNxYxUFXZYidekMmw4dVzr3blpDpFb50_bdZE
- Perekonnaseadus. (2009). *Riigi Teataja I*, 60, 395; *Riigi Teataja I*, 22.12.2021, 15. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122122021015>
- Pettai, I., Kaugia, S., & Narits, R. (2015). Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. *Riigikogu Toimetised*, 31, 155–167. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perev%C3%A4givald-n%C3%B5uab-j%C3%B5ulisemat-juriidilist-sekkumist-.pdf>
- Pettai, I., Tiit, E.-M., Ruubel, L., Rist, J., & Laidmäe, V.-I., (2016). *Perevägivalla hind Eestis*. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalla_hind.pdf
- Rakovec-Felser, Z. (2014). *Domestic Violence and Abuse in Intimate Relationship from Public Health Perspective*. *Healty Psychology Research*, 2(3), Article 1821. <https://doi.org/10.4081/hpr.2014.1821>
- Sanjel, S. (2015). Gender-Based Violence: A Crucial Challenge for Public Health. *Kathmandu University Medical Journal*, 11(2), 179–184. <https://doi.org/10.3126/kumj.v11i2.12499>
- Sotsiaalministeerium. (2018). *Perevägivalla ennetamine*, 21.12.2018. Sotsiaalministeerium, siseministeerium, politsei- ja piirivalveamet, sotsiaalkindlustusamet, prokuratuur. https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/perevagivalla_faktileht_2018.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2021). *Hoolekandeprogramm (HE03)*. https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/hoolekandeprogramm_2022-2025_eelnou01102021.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2020). *Vaimse tervise roheline raamat*. https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/vaimse_tervise_roheline_raamat_0.pdf

- Stover, C. S. (2013). Fathers for Change: A New Approach to Working with Fathers Who Perpetrate Intimate Partner Violence. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 41(1), 65–71. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3641144/>
- Su, Z., McDonnell, D., Roth, S., Li, Q., Šegalo, S., Shi, F., & Wagers, S. (2021). Mental health solutions for domestic violence victims amid COVID-19: a review of the literature. *Globalization and Health*, 17, Article 67 <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00710-7>
- Surva, L. (2015). Perevägivald. A. Ahven, U. Klopets, K. Kraas, K.-C. Kruusmaa, A. Leps, P. Lindsalu, K. Palu, R. Rohtla, J. Salla, L. Surva, K. Tamm, & B. Tammiste (koost). *Kuritegevus Eestis 2014* (lk 38–41). Justiitsministeerium. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf
- Thiara, R. K., & Gill, A. K. (2012). *Domestic violence, child contact and post-separation violence: experineces of South Asian and African-Caribbean women and children*. National Society for the Prevention of Cruelty to Children. <https://letterfromsanta.nspcc.org.uk/globalassets/documents/research-reports/domestic-violence-child-contact-post-separation-violence-report.pdf>
- United Nations. (n.d.). *What is Domestic Abuse?* https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse?fbclid=IwAR0LLNiDfoaDNCV1iT3UNFzLqQBDBI9cKJnnMOhEocyxlnDIIz9T3_e2oUg
- World Health Organization, (2021, March 9). *Violence aganist women*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women?fbclid=IwAR3VncTFs5_ZxJjsKcIJ7ZHVXL2Votc0ke8hIa8u3S2ogUjMpQSQpcsdDA4
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu Ülikool. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

Lisa 1. Intervjuu küsimused lähisuhtevägivalla ohvritele

Käesoleva lõputöö eesmärk on analüüsida lähisuhtevägivalla ohvrite taasohvrastamist ning teha ettepanekuid riikliku toetussüsteemidega tegelevate spetsialistidele lähisuhtevägivalla taasohvrastamise ennetamiseks.

Uurimisküsimused:

- Millised on taasohvrastamise põhjused riigi poolt pakutavate toetussüsteemide sees?
- Kuidas taasohvrastamine mõjutab ohvrit tema traumas taastumise ajal?

Üldine info vastaja kohta

1. Vanus
2. Haridus
 - 2.1. põhiharidus,
 - 2.2. keskharidus,
 - 2.3. keskeriharidus,
 - 2.4. kõrgharidus
 - 2.5. muu:
3. Mitu last ja mis vanuses Teil on?

Lähisuhtevägivald ja selle mõju.

Küsimuste koostamisel kasutatud allikad: Euroopa Nõukogu, 2016; Sanjel, 2015; Johnson-Way & O'Sullivan, 2016; Costello & Greenwald, 2022; Monk, 2017; Pettai *et al.*, 2016

4. Palun kirjeldage, mida tähendab lähisuhtevägivald Teie jaoks.
5. Kui kaua olete vägivaldsest suhtest väljas olnud st elate iseseisvat elu?
6. Kas pärast lahku minekut vägivallatseja hoiab teiega kontakti, ahistab, ähvardab, algatab pidevalt uusi kohtuvaidlusi või kontrollib teie elu laste/teiste lähedaste kaudu?
7. Milliseid kulutusi tuli teil kanda (materiaalseid, emotsionaalseid ja sotsiaalseid) lähisuhtevägivaldses suhtes olles ja sellest väljumisel?

Ohvrite abistamise süsteemid, taasohvristamine ja selle mõju

Küsimuste koostamisel kasutatud allikad: Council of Europe, 2011; Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv..., 2012; Justiitsministeerium, 2021; Sotsiaalministeerium, 2021; Espenberg *et al.*, 2017; Katz *et al.*, 2020; Meyer, 2015; Monk, 2017; Clements *et al.*, 2021; Thiara & Gill, 2012

8. Milliseid ohvritele mõeldud toetavaid teenuseid kasutasite vägivaldse suhte ajal ning sellest väljumisel? (sotsiaaltöötaja, lastekaitse, lepitusmenetlus, kohus, laste hooldusõiguse jagamine, ohvriabi jne)

9. Palun kirjeldage eelnimetatud teenused kui ligipääsetavad/kättesaadavad olid teenused? (ajaliselt, rahaliselt, transport, kas teenuste pakkumise aeg sobis, ametnik oli kättesaadav jne)

10. Kas vägivallaohvrile mõeldud abistamise teenused olid korraldatud nii, et pakkusid Teile tuge ja abi? Palun põhjendage oma arvamust.

11. Kas eelnimetatud teenustel osalemisel kogesite end uuesti ohvri rollis (taasohvristamine)? Kuidas see ilmnis?

12. Kui pikalt kestis vägivaldsest suhtest väljumine ja millises eelpool nimetatud teenustel osalemisel toimus taasohvristamine? Palun kirjeldage.

13. Kas ja kuidas kuriteoohvrina abi saamisel tajusite mõistmist või arusaamist ja tagati korduvaks ohvriks mitte langemine? Palun kirjeldage.

14. Milline oli taasohvristamine mõju Teile riiklikes tugisüsteemides lähisuhtevägivallast väljumise ajal? Palun kirjelda.

15. Kas spetsialistide toetus oli alati ühesugune, olenemata teie seisundist ja olukorrast?

16. Kas spetsialisti juurde pöördamisel anti Teile mõista, et Teie suhtes toime pandud vägivallas olete ise süüdi? Palun kirjeldage.

17. Kuidas arvestati lähisuhtevägivallast tulenenud traumaga laste hooldus- ja suhtluskorra menetluses/lepitusmenetluses/...?

18. Kas ja kuidas spetsialistid oskasid tähelepanu pöörata sellele, et vägivaldne partner soovis ohvri lähedasi (lapsed, vanemad jm tugivõrgustik) temast eraldada?

19. Millised on Teie ettepanekud ja soovitused spetsialistele ohvrite toetamiseks ja taasohvristamise vältimiseks?

SUMMARY

RE-VICTIMIZATION IN STATE SUPPORT SYSTEMS BASED ON A SAMPLE OF VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

Heidy Heinla

Domestic violence continues to be a serious problem in society through which human rights are violated, and various studies continue to try to seek answers to prevent and tackle this problem. Most cases of physical abuse are committed inside a family and, unfortunately, Estonia is among the first in Europe in terms of physical abuse. Domestic violence has a very bad impact on the health of victims, which can also lead to negative health behaviour. Children who are forced to grow up in homes where they are constantly exposed to fear will later pass on violent behaviour into their adult lives. Domestic violence is often not limited to abuse of a partner, but it also includes abuse of children living at home as well as elderly parents.

Domestic violence is a type of crime, like any crime, that cannot be completely eradicated, but the better the prevention and training of professionals in this field, the greater the chance of reducing the number of people who suffer because of this crime. Domestic violence often has irreversible consequences for a victim, and timely intervention will reduce the economic cost to the state. In Estonian judicial practice, violence against women has been referred to as a conflict between a couple, where both are equally to be blamed and responsible. Although conflicts occur in every family, domestic violence is a systematic and planned activity. The ability of state support systems to assist victims in leaving violence is an important factor in a life free from violence after leaving a violent relationship.

In the theoretical part of the thesis, the nature of domestic violence and its impact on a victim, an overview of the Istanbul Convention and victim support systems in Estonia, and an overview of re-victimization and its impact on a victim were presented. The substantive part of the thesis described the study, which used qualitative research method to obtain the results. The sample for this study consisted of victims of domestic violence who had used the services of the state support system, and eight semi-structured

interviews were conducted to collect data, which were analysed using qualitative content analysis.

The average time to exit from domestic violence is eight years. The majority of perpetrators of violence are men, and the victims of the crime are women and children. Domestic violence is based on unequal power relations between women and men, resulting from gender stereotypes, and the consequences of this crime have a lifelong impact on a victim. Victims of crime must be protected against re-victimization to avoid further violation of their rights. Providing assistance to victims, after they have been victims of the crime, is crucial to reducing the impact of the crime in society.

Parent's right of custody must be determined based on the best interests of the child, taking into account the history of domestic violence in the family. Health professionals have an important role to play in detecting victims of hidden violence, as victims under coercive control cannot access support services. A violent parent with manipulative behaviour may remain unnoticed even by professionals. Chauvinistic attitudes in society reduce the seriousness of violence against women and influence any decision that would reduce violence in the family.

The summary of the theoretical part of the paper shows that re-victimization in support systems is widespread throughout the world, but greater awareness of the problem has led to a growing concern to address it. Re-victimization in support systems after the first victimization, when a victim feels that he or she is not taken seriously, is a frequent cause that can lead the victim back to domestic violence. The impact of violence in a family extends from children to school and family support systems, and it needs to be taken into account by professionals providing help.

The results of the study revealed that re-victimization occurs in the state support systems in Estonia and the reasons for this are low awareness of the professionals of the nature of domestic violence, excessive exhaustion of victims between different agencies, poor information flow between agencies, poor awareness of trauma in assisting victims, and the accessibility of professionals and services. Nobody often believes a victim, and attention is not paid to domestic violence in the family when it comes to sharing the right of custody of children. Based on the results of the study, it was found that domestic

violence often does not end with moving away from the violent person, but it continues in the lives of victims, where the perpetrator of violence can continue to use violence in the victim's life through the loss of a court action. The problem and risk of leaving violence can be the lack of help from the authority approached and the lack of resources, as leaving violence is a very costly process, materially, emotionally, and socially. Women's support centres are the main providers of reliable support for victims.

The study question on the reasons for re-victimization within the state support systems was answered in the survey. Respondents pointed out that re-victimization took place through blaming the victim for the violence, making inappropriate remarks to the victim, failing to provide assistance to the victim, lack of resources, pressuring and forcing the victim into communication with the perpetrator of violence, and using the court system for economic violence. In response to the study question on how re-victimization affects victims during their recovery from trauma, the results of the study showed that not helping, pressuring, and forcing victims to communicate with the perpetrator of violence does not lead to the expected cessation of violence. This kind of behaviour has a negative impact on the victim's mental health and discourages the pursuit of a non-violent life.

Based on the results of the study, the following proposals are made to the Ministry of Justice: the first procedural act with a victim of domestic violence is recorded and this material is used throughout the legal proceedings, including in court; to initiate a draft law on the criminalisation of domestic violence in order to bring Estonian legislation into line with the Istanbul Convention, which guarantees victims their rights and helps to prevent re-victimization; to make state-funded legal aid available to victims of domestic violence. Proposals are also made to the Psychosocial Support Service of the Social Insurance Board: to provide victims with a certain peer support specialist or a support person who is the case manager and responsible person, in order to reduce traumatisation of victims during or after domestic violence; victims of domestic violence need more information about help available at social workers, child protection and schools.

In summary, it can be said that the aim of this thesis was fulfilled, and the study questions were answered. The results of the study showed that domestic violence and re-victimization continues to be a topical issue in the society, and the author of the thesis will consider further research on this topic, possibly involving a larger sample.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Heidy Heinla,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *Taasohvrustamine riigi poolt pakutavates toetussüsteemides lähisuhtevägivalla ohvrite näitel*, mille juhendaja on Liina Käär ja kaasjuhendaja Margo Orupõld, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Heidy Heinla

20.05.2022